PODPIS ZAUFANY
MAŁGORZATA
MOSZYŃSKA
15.03.2026 18:40:26 GMT+1
Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

Autoreferat

Podpis elektroniczny/certyfikat został usunięty podczas anonimizacji dokumentu.

dr Małgorzata Moszyńska
https://orcid.org/0000-0001-5719-7965
Uniwersytet Gdański

1. Imię i nazwisko: Małgorzata Moszyńska
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:
   - **2016 r. -** Dyplom doktora nauk społecznych w zakresie pedagogiki, nadany 08.12.2016 r. uchwałą Rady Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie dysertacji "Śr*odowisko szkolne w narracjach uczniów z Zespołem Aspergera*",
     Promotor w przewodzie doktorskim: prof. Amadeusz Roman Krause
     Recenzenci: doktor hab. Sławomir Sadowska, prof. UG, doktor hab. Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk, prof. UZ
   - **1999 r. -** Dyplom ukończenia studiów magisterskich z dnia 2 lipca 1999 r. w zakresie pedagogiki specjalnej na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie.

2.A. **Wykształcenie uzupełniające istotne dla rozwoju naukowego**

Studium terapii osób z Autyzmem i ich Rodzin, SYNAPSIS, styczeń 2001 r.

Podyplomowe Studia Logopedyczne, Uniwersytet Gdański, 10 lipca 2004 r.

Podyplomowe Studia Neurologopedyczne, Uniwersytet Gdański, 15 września 2022 r.

3. **Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych**
   - 12.02.2015 r. – nadal
     Akademia Nauk Stosowanych (wcześniej: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa) w Elblągu - wykładowca, pracownik badawczo-dydaktyczny
   - 03.02.2023 r. – nadal
     Zakład Pedagogiki Specjalnej, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański - pracownik badawczo-dydaktyczny

Dokument zanonimizowany za pomocą UG DLP Anonimizator, 2026-10-22 06:33:58

3.A. **Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu poza jednostkami naukowymi, znacząca dla kontekstu rozwoju naukowego**

- **01.01.2024 r. – nadal**
  Poradnia Zdrowia Psychicznego dla Dzieci przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie - pedagog specjalny
- **01.01.2010 r. - nadal**
  Centrum Diagnostyki, Leczenia i Terapii Autyzmu przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie – pedagog specjalny
- **01.01.2009 r. – 2022 r.**
  Centrum Wad Twarzoczaszki w Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie - logopeda
- **01.10.2006 r. – 2010 r.**
  Olsztyńska Szkoła Wyższa - wykładowca
- **2005 r. – 2007 r.**
  Zespół Placówek Edukacyjnych w Olsztynie, stanowisko - logopeda
- **01.05.2001 r. – 2004 r.**
  Oddział Psychiatrii Dziecięcej przy Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie, stanowisko – pedagog specjalny
- **01.01.2000 r. – 2010 r.**
  Poradnia Autyzmu przy Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie, stanowisko - pedagog specjalny

4. **Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1571 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.**

   Tytuł osiągnięcia, składającego się z cyklu powiązanych tematycznie publikacji:
   „Edukacyjne, środowiskowe, systemowe oraz populacyjne konteksty funkcjonowania uczniów i dorosłych z autystycznym spektrum zaburzeń”

W skład cyklu wchodzą prace, które ukazały się w latach 2017-2025 (1 monografia oraz 5 artykułów badawczych, w tym 2 artykuły w metodologii ilościowej oraz 3 artykuły w metodologii jakościowej). Cały cykl obejmuje następujące publikacje (zostały one uporządkowane chronologicznie, zaczynając od najnowszych):

- Moszyńska M., „Autyzm: system diagnozy, edukacji i wsparcia jako determinanta aktywności zawodowej osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce wobec wybranych systemów europejskich", Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, 2025, ISBN 978-83-8294-417-4
- Moszyńska M., „Doświadczanie życia przez mężczyznę z autystycznym spektrum zaburzeń", *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 2025, nr 53, s.127-143. DOI:10.26881/ndps.2025.53.08
- Moszyńska M., „Changes in the population of people with autism spectrum disorder in Poland between 2012 and 2023", *Polish Annals of Medicine -Rocznik Medyczny*, 2025, vol. 32, nr 1, s.116-120. DOI:10.29089/paom/204200
- Moszyńska M., „Zmiany w populacji osób w spektrum autyzmu: analiza danych zastanych z Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu w Olsztynie", *Człowiek Niepełnosprawność Społeczeństwo*, 2024, vol. 64, nr 2, s.91-99. DOI:10.71358/cns.1987
- Moszyńska M., „Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli", *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*, 2018, nr 30, s.249-258. DOI:10.4467/25439561
- Moszyńska M., „School environment in the Asperger Syndrome students narration, research conclusions", *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 2017, nr 19, s.161-170. DOI: 10.14746/ikps.2017.19.10

Przedstawiony do oceny cykl publikacji[1] poświęcony jest problematyce będącej w centrum moich zainteresowań badawczych, czyli funkcjonowania osób w spektrum autyzmu. Zagadnienie to analizowane jest w nim w interdyscyplinarnych kontekstach edukacyjnych, diagnostycznych, społecznych, kulturowych, pedagogicznych oraz psychologicznych. Rozwijane przeze mnie badania wpisują się nie tylko w obszar pedagogiki specjalnej, ale również we współczesne nurty badań nad neuroróżnorodnością, bioekologiczne ujęcia rozwoju oraz wyspecjalizowane badania nad niepełnosprawnością.

[1] W odniesieniu do publikacji z lat 2017–2018 zachowuję historyczne nazewnictwo użyte w tytułach i w ówczesnym stanie klasyfikacji, natomiast w pozostałej części autoreferatu posługuję się pojęciem autystycznego spektrum zaburzeń / ASD / spektrum.

Kluczowym wnioskiem z badań przedstawionych w prezentowanym cyklu jest odejście od fragmentarycznego ujmowania funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Zaproponowany został kompleksowy, długofalowy model wsparcia, oparty na wynikach badań jakościowych, analizie danych zastanych oraz analizie systemowej, integrujący perspektywę mikrodoświadczeń edukacyjnych z analizą strukturalnych uwarunkowań terapii, diagnozy oraz aktywizacji społeczno-zawodowej. Do istotnych osiągnięć przedstawionych badań należy wskazanie, że skuteczność edukacji inkluzyjnej wobec uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń oraz ich aktywność społeczno-zawodowa są ściśle powiązane z długofalowym wsparciem międzysektorowym, a nie jedynie z pojedynczymi interwencjami szkolnymi, czy jednorazowymi działaniami terapeutycznymi.

Mój wkład w dyscyplinę w prezentowanym cyklu polega na integracji działalności naukowej z aktywnością zawodową w obszarze pedagogiki specjalnej. Problemy badawcze wyprowadzałam z doświadczeń diagnostycznych i terapeutycznych, a dobór strategii badawczych pozostawał w ścisłym związku z analizowaną rzeczywistością edukacyjno-terapeutyczną osób ze spektrum autyzmu. Uzyskiwane wyniki i wnioski systematycznie wdrażałam w postaci rekomendacji do pracy z osobami objętymi wsparciem, dzięki czemu mój cykl zachował nie tylko spójność metodologiczną, lecz również walor aplikacyjny istotny dla pedagogiki.

Inspiracją do podjętych przeze mnie badań była obserwowana stopniowa zmiana paradygmatyczna w zakresie pedagogiki specjalnej. Polegała ona na powolnym odchodzeniu od modelu deficytowego na rzecz podejścia systemowego, w którym osoba z autystycznym spektrum zaburzeń nie jest postrzegana wyłącznie przez pryzmat swoich indywidualnych cech, ale również w kontekście relacji, oddziaływań instytucjonalnych oraz systemów wsparcia. Równolegle zmianie uległ też obszar samej klasyfikacji zaburzeń, co otworzyło możliwość nowych sposobów interpretacji zjawiska oraz stało się impulsem do postawienia pytania badawczego: w jaki sposób regulacje prawne, praktyki instytucjonalne oraz stan wiedzy naukowej wpływa na całe życie osób w spektrum, ich możliwości rozwoju czy samostanowienia oraz na ich funkcjonowanie w systemie edukacji, w tym w systemie edukacji włączającej.

Moje badania obejmowały więc zarówno funkcjonowanie jednostki w mikrosystemie i mezosystemie, jak i narzuconych uwarunkowań systemowych w egzosystemie, makrosystemie oraz chronosystemie. Podejmowana problematyka odnosi się do warunków uczestnictwa osób z autystycznym spektrum zaburzeń w życiu społecznym oraz rynku pracy, dostępnych form wsparcia terapeutycznego oraz społecznego, instytucjonalnych praktyk

diagnostycznych, możliwości związanych z organizacją edukacji uczniów w spektrum oraz relacji między polityką państwa a rzeczywistymi możliwościami rozwoju.

Konieczność nadania prowadzonym badaniom charakteru interdyscyplinarnego zauważyłam już na etapie analizy ich podstaw teoretycznych, obejmujących współczesne neuropsychiczne modele autyzmu oraz koncepcje biologiczne i biochemiczne. Decyzja o integracji tych obszarów wynika z przyjętego paradygmatu pragmatycznego, traktującego teorie i metody jako narzędzia mające na celu rozwiązanie rzeczywistych problemów osób z autystycznym spektrum zaburzeń oraz otaczającego je środowiska, a nie wyłącznie do ogólnego opisu rzeczywistości z konkretnego punktu widzenia. Podejście pragmatyczne, wyraźnie dostrzegalne we współczesnej metodologii badań jakościowych, umożliwia łączenie wielu perspektyw, od neurobiologicznej aż po kulturową, aby pozwolić na wieloaspektowe wyjaśnienie analizowanych zjawisk. Jest to niezmiernie ważne w badaniach związanych ze spektrum autyzmu, które - ze względu na skalę swojej złożoności jako zjawiska neurorozwojowego - wymaga przekroczenia tradycyjnie przyjętych ram dyscypliny, jaką jest pedagogika. Dzięki przyjęciu paradygmatu pragmatycznego możliwe jest projektowanie badań w sposób elastyczny, uwzględniający specyfikę badań oraz rzeczywiste potrzeby osoby w spektrum, co ma bezpośrednie przełożenie na użyteczność końcowych wyników badań dla osób, których one dotyczą. Moje zainteresowanie obszarem biologicznych podstaw funkcjonowania osób w spektrum zaowocowało podjęciem współpracy ze specjalistami reprezentującymi nauki medyczne i biologiczne. Motywacją do współpracy była między innymi chęć poznania stopnia powiązania biologicznych uwarunkowań funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, z występującymi u nich trudnościami behawioralnymi, negatywnie wpływającymi na funkcjonowanie tych osób w warunkach edukacji inkluzywnej, powodującymi niewykazywanie przez nie poprawy, mimo podejmowanych działań terapeutycznych i edukacyjnych. Nasze wspólne projekty związane były m.in. ze znaczeniem mikrobiomu jelitowego w funkcjonowaniu psychospołecznym, związków procesów metabolicznych z funkcjonowaniem poznawczym, czy współzależności między czynnikami środowiskowymi a neurobiologicznymi podstawami zaburzeń ze spektrum autyzmu. Nasza współpraca miała charakter komplementarny, dzięki czemu mogłam łączyć analizę biologiczną z badaniami pedagogicznymi, uzyskując szerszy kontekst funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Uzupełnieniem omówionych badań nad funkcjonowaniem osób z autystycznym spektrum zaburzeń, związanych z uwarunkowaniami biochemicznymi, neurobiologicznymi oraz neuropsychologicznymi, jest niezmiennie istotna perspektywa humanistyczno-filozoficzna.

Nadaje ona kierunek prowadzonym przeze mnie analizom, umożliwiając ich głębszą, dokładniejszą interpretację. Od początku w mojej pracy naukowej obecne było przekonanie, że prawdziwie wartościowe, kompleksowe i niosące realne rozwiązania badania muszą łączyć ujęcie psychologiczno-biologiczne z refleksją nad badanym człowiekiem, jego godnością i wartościami, bowiem w przeciwnym wypadku ich wyniki będą jedynie opisem zachodzących mechanizmów, zamiast rzeczywistym wglądem w doświadczenia osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Ważny punkt odniesienia przedstawia Hartmut Rosa[2] w swoich koncepcjach przyśpieszenia społecznego i wyobcowania, prezentując obecny świat jako zdominowany przez ciągłą presję tempa, natychmiastowości oraz wydajności, co ma przełożenie na poczucie braku sensu. Odnosząc tę myśl do sytuacji osób w spektrum zauważam, że również system edukacyjny próbuje przyśpieszać procesy w obszarach, w których istotne są rytm, cisza i struktura funkcjonowania. Rezultatem jest nie tylko niewystarczający system, ale też zgłaszane przez młodych ludzi przeciążenie sensoryczne, zmęczenie, czy niewystarczający czas na regenerację. Koncepcja Rosy wnosi do rozmów o środowisku szkolnym wspierającym osoby w spektrum konieczność tworzenia przestrzeni na ciszę i przetwarzanie informacji, poszanowanie dla indywidualnego rytmu pracy oraz tempo odpowiednie dla danej jednostki. Badane zagadnienia wyraźnie wiążą się z bliską mi teorią bioekologiczną Bronfenbrennera, która ujmuje rozwój człowieka jako proces zachodzący w wielopoziomowym środowisku, gdzie relacje wzajemnie się przenikają, w obrębie najbliższych środowisk oraz szerszych struktur społecznych. Bronfenbrenner zwraca również uwagę na istotę czasu oraz zmienności doświadczeń. Chcąc przełożyć tę teorię na sytuację osób z autystycznym spektrum zaburzeń, wyróżniam: mikrosystem, rozumiany jako relacje rodzinne, szkolne czy terapeutyczne; mezosystem, czyli relacje między rówieśnikami, szkołą a rodziną; egzosystem, oznaczający systemy wsparcia, obowiązujące przepisy prawne; makrosystem, czyli przyjęte normy kulturowe, systemy diagnostyczne, narracje dotyczące autyzmu; oraz chronosystem, czyli trajektorię życia osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Warto przytoczyć również Bogusława Śliwerskiego[3], który podkreśla w wychowaniu istotę występowania wsparcia, relacji oraz wspólnego przekraczania występujących ograniczeń. W oparciu o przytoczone przykłady, w rozwijanych przeze mnie koncepcjach tworzę obraz pedagogiki kładącej znaczny nacisk na dialog, troskę, człowieczeństwo czy refleksję, traktującej wszelkie niedoskonałości jako integralne cechy

[2] Hartmut R., *Przyspieszenie, wyobcowanie, rezonans. Projekt krytycznej teorii późnonowoczesnej czasowości*, Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk, 2020.
[3] Śliwerski B., *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Kraków, 2020.

ludzkiego istnienia. Dzięki temu możliwe jest nie tylko teoretyczne opisanie osób z autystycznym spektrum zaburzeń, ale realnie zrozumienie ich potrzeb i doświadczeń, a na tej podstawie projektować można realnie działające formy wsparcia.

Nowością, wyróżniającą moje badania, jest powiązanie trzech, często wciąż ujmowanych w pedagogice specjalnej rozdzielnie, obszarów analizy: środowiska szkolnego ucznia oraz jego doświadczeń, całego przebiegu życia osób z autystycznym spektrum zaburzeń (uwzględniając dorosłość) oraz makrosystemowych uwarunkowań, objawiających się w postaci polityk, procedur oraz danych populacyjnych.

Moja aktywność badawcza od początku związana była z problematyką wsparcia uczniów w spektrum, a cały cykl prezentuje wieloletnią linię badawczą rozpoczętą tuż po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, kiedy to koncentrowałam się na sytuacji uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń obserwowanych w środowisku szkolnym, oraz na współistniejącym poczuciu napięcia, przeciążenia sensorycznego, samotności, oraz odczuwanym braku odpowiedniego wsparcia. Pomimo rosnącej liczby zdiagnozowanych uczniów, dotychczasowa literatura zawierała istotną, wskazaną przeze mnie lukę: przeważały w niej ujęcia diagnostyczne oraz normatywne, nieuwzględniające własnej perspektywy osób z autystycznym spektrum zaburzeń, przedstawiającej ich rzeczywiste odczucia w środowisku szkolnym. Deficyt ten pomógł ukształtować dalszy kierunek moich badań oraz zdeterminował wybór metod jakościowych, jako że badane zjawiska nie miały być jedynie poznane w sensie obiektywnym, a eksplorowane z podkreśleniem indywidualności badanych. W artykule „School environment in the Asperger Syndrome students narration, research conclusions" wydanym w *Interdyscyplinarnych Kontekstach Pedagogiki Specjalnej*, nr 19 (2017) podjęłam, z wykorzystaniem badań jakościowych, problem trudności oraz wyzwań odczuwanych przez dzieci i młodzież w spektrum w przestrzeni edukacyjnej. Jakościową metodą badawczą był wywiad narracyjny. Umożliwił on uchwycenie dokładnych, subiektywnych doświadczeń i emocji związanych z funkcjonowaniem uczniów w szkole jako przestrzeni socjalizacyjnej wielopłaszczyznowych relacji oraz dotarcie do konkretnych znaczeń, jakie osoby badane nadają tej placówce. Skupiłam się na grupie uczniów w wieku 13-18 lat, ze względu na krytyczny etap rozwoju psychospołecznego przypadający na ten okres. Cała grupa realizowała obowiązek szkolny na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. W sferze edukacji istotne było dla mnie pozyskanie od uczniów informacji, czy odczuwane przez nich wyzwania na płaszczyźnie społecznej, czy też trudności w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami, mają negatywne przełożenie na sposób postrzegania przez nich placówki szkolnej, oraz na ich ogólne samopoczucie. Analiza narracji wykazała, że uczniowie pomimo

występujących trudności przypisują szkole znaczenie pozytywne, traktują ją jako istotny element swojego życia, lubią czas spędzony na lekcjach, zajęciach pozalekcyjnych czy obserwowaniu bawiących się kolegów z zacisza szkolnych korytarzy lub bibliotek. Mimo trudnych doświadczeń uczniowie rozwijają proces socjalizacji, uczą się adaptować i wypracowują mechanizmy obronne, a ze względu na specyfikę autystycznego spektrum zaburzeń pobieżne, powierzchowne kontakty z rówieśnikami, są dla nich akceptowalne. Jako kluczową wyłoniłam istotę relacji ucznia z tymi nauczycielami, którzy wykazywali zrozumienie dla mniej standardowych zachowań oraz interweniowali w sytuacjach zagrożenia. W trakcie interpretacji wyników zauważyłam rozbieżność pomiędzy postrzeganiem uczniów przez nich samych, a oceną nauczycieli, którzy często skupiali się na zachowaniach odbiegających od przyjętej normy społecznej czy innych deficytach. Zanotowane różnice skłoniły mnie do dalszych analiz w kierunku oceny szkoły, z uwzględnieniem trzech perspektyw: podmiotowej (ucznia w spektrum), profesjonalnej (nauczyciela) oraz szkoły jako systemu.

Wyniki tych badań stały się punktem wyjścia do opracowania praktycznych rekomendacji związanych z kształtowaniem środowiska szkolnego, z naciskiem na minimalizację przeciążenia sensorycznego, zwiększanie przewidywalności oraz wzmocnienie relacji uczeń-nauczyciel, którą zidentyfikowałam jako jeden z najistotniejszych czynników ochronnych.

Pogłębioną analizę sytuacji uczniów w obrębie edukacji inkluzyjnej przedstawiłam w tekście „Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli" opublikowanym w czasopiśmie *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej* (2018), gdzie skupiłam się nie tylko na uczniach, ale również na wpływie nauczycieli pracujących z uczniami z rozpoznanym autystycznym spektrum zaburzeń, oraz skuteczności zaimplementowanych do tego momentu formalnych założeń edukacji włączającej. Wykorzystane w badaniu metody jakościowe miały na celu umożliwienie poznania subiektywnych odczuć osób badanych i obejmowały perspektywę fenomenologiczną badań konstruktywistycznych oraz hermeneutykę, umożliwiającą interpretację rzeczywistości społecznej konstruowanej przez doświadczającą jej osobę. Celem moich badań stało się zrozumienie, czym dla uczniów w spektrum jest szkoła w świetle ich własnych doświadczeń, w jaki sposób odnajdują się w niej jako w przestrzeni edukacji, relacji i socjalizacji. Analiza narracji uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń ponownie nie wskazała środowiska szkolnego jako doświadczenia jednoznacznie negatywnego, a wręcz wyróżniła w nim elementy odbierane jako bezpieczne i pozytywne. Głównymi wypływającymi na to czynnikami są przewidywalność szkoły,

będącej środowiskiem bardziej kontrolowanym niż własne podwórko, oraz ważna postać nauczyciela jako osoby zapewniającej poczucie bezpieczeństwa. Jednocześnie opisywani uczniowie wskazują na poczucie niezrozumienia czy wyobcowania, które pomimo stopniowego łagodnienia w kolejnych etapach edukacji, wynikającego z wdrażanych strategii dostosowywania się, jest odczuwalne w postaci trudności z włączaniem się w grupę, a czasem wręcz poczucia odrzucenia przez rówieśników. Wybór paradygmatu interpretatywnego umożliwił mi całościowe ujęcie problematyki oraz dotarcie do subiektywnych doświadczeń uczniów z zespołem Aspergera. Obserwowany szereg trudności adaptacyjnych, płynący ze specyfiki spektrum połączonej z niewydajną organizacją środowiska szkolnego, implikował pytanie o efektywność obowiązującego systemu. Szkoły koncentrują się przede wszystkim na funkcji dydaktycznej, nie wypełniając w pełni pozostałych funkcji opiekuńczych, społecznych oraz wychowawczych, nie przygotowując pedagogów na faktyczną pracę z uczniami w spektrum, wychodzącą poza samą edukację. Jednocześnie zajęłam się kwalifikacjami i postawą nauczycieli, postrzegających uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń jako „uczniów trudnych”[4], wskazujących na brak skupienia, problemy w funkcjonowaniu społecznym, występujące zachowania niewłaściwe czy wręcz agresywne. Kompetencje współczesnych pedagogów pracujących w szkołach okazują się być niewystarczające, a sama skuteczność procesu inkluzji jest zdecydowanie niższa niż mogłaby być. Sygnalizowałam, że pomimo, iż wiedza kadry pedagogicznej dotycząca objawów poszczególnych schorzeń, w tym również autystycznego spektrum zaburzeń, stopniowo wzrasta, umiejętność odróżnienia objawów klinicznych oraz niepożądanych zachowań jest niewystarczająca. Co więcej, często powoduje dyskwalifikację związaną z objawami, a nie niechęcią ucznia, co możemy traktować jako podwójne wykluczenie, zatem trudno mówić w tej sytuacji o edukacji inkluzyjnej, a wręcz może nasuwać się określenie: ekskluzja. Obowiązujący model opieki jest nie tylko niepełny dla objętych nim uczniów, ale przede wszystkim niedomaga w wyniku luk kompetencyjnych nauczycieli odpowiedzialnych za naukę. Sposób nauczania oraz myślenia kadr pedagogicznych uniemożliwia pełne dostosowanie systemu edukacji włączającej do potrzeb osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Jest to tym bardziej istotne, ponieważ uczniowie z autystycznym spektrum zaburzeń wykazują się aspiracjami i celami, stawiają przed sobą konkretne wyzwania, a to ma przełożenie na utożsamianie się z celami edukacyjnymi szkoły przez zaangażowanie w naukę. Jednocześnie nie identyfikują się

[4] Moszyńska M., *Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli*, Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej, 2018, nr 30, s.249-258.

z celami wychowawczymi i wyrażają poczucie niezrozumienia oraz ogólne rozczarowanie społecznym wymiarem placówki.

Naturalnym następnym krokiem było przystąpienie do analizy dalszych losów życiowych uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń, którzy z czasem stają się dorosłymi, pełniącymi przypisane do wieku role życiowe. Interesowało mnie, jak wygląda ich dorosłość, czy diagnoza stanowiła moment zwrotny w życiu, oraz jaki rodzaj narracji dotyczącej kontaktów społecznych oraz edukacji przedstawi w badaniach biograficznych dorosła osoba z diagnozą autyzmu, co przedstawione zostało w artykule „Doświadczanie życia przez mężczyznę z autystycznym spektrum zaburzeń" opublikowanym w czasopiśmie *Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej* (2025). Przeprowadziłam fenomenologiczną analizę biograficznego wywiadu narracyjnego prowadzonego z mężczyzną, który dopiero jako dorosły człowiek otrzymał diagnozę zaburzeń ze spektrum autyzmu. Celem było dogłębne zrozumienie indywidualnych odczuć, postrzegania samego siebie oraz konstruowania swojej tożsamości, w kontekście zarówno społecznych, jak i osobistych doświadczeń Narratora jak również w relacji do oczekiwań społecznych, które dodatkowo nasilają się z momentem wkroczenia w dorosłość. Analiza wykazała, że u osoby w spektrum, na tym etapie życia utrzymuje się poczucie przytłoczenia złożonością i skomplikowaniem relacji i komunikacji międzyludzkiej, powtarzają się momenty zamyślenia, poczucia nieprzystosowania oraz wręcz zagubienia. Ma to przełożenie również na pracę zawodową, w której własne ograniczenia łączą się z poczuciem zawodzenia oczekiwań otoczenia. Pojawia się też wątek edukacji, początkowo zmarginalizowanej w wyniku postępujących trudności oraz braku satysfakcji, w późniejszych latach przywrócony w postaci szkoły wieczorowej, którą Narrator zaproponował samemu sobie, w wyniku chęci dalszego rozwoju. Odnalezienie sprzyjającego otoczenia do nauki odgrywa istotną rolę w procesie pozytywnej zmiany. W obliczu występujących trudności Narrator przywiązuje dużą wagę do swoich pasji, muzyki i tańca, opisując je jako przestrzeń wolną od oceny, dającą poczucie sprawności, ale też pełniącą funkcję regulacyjną. Właśnie na pasjach Narrator opiera swoją tożsamość, wykorzystuje je jako sposób na zwiększenie dobrostanu, rozładowanie napięcia, ucieczki od uczucia samotności czy bycia gorszym. Zanotowane podczas badań nad dziećmi i młodzieżą poczucie samotności występuje również u dorosłej osoby w spektrum, jednak przejawia się nie tylko jako konsekwencja odrzucenia, ale również w kontekście świadomego wyboru chroniącego przed zranieniem, a jednocześnie gwarantującego swego rodzaju stałe, bezpieczne tło życia. Narrator nieustannie oscyluje pomiędzy pragnieniem bliskości a izolacją, między dążeniem do długotrwałych, głębszych relacji, a uczuciem niemożności ich utrzymania. Dziecięce

doświadczenie wykluczenia oraz braku akceptacji przeradza się w dorosłości w przekonanie o braku kompetencji społecznych oraz własnej nieatrakcyjności, wyraźna jest też powtarzalność tego rodzaju schematów myślowych. Krótkotrwałe relacje, również te inicjowane przez Internet, stanowią próbę przezwyciężenia izolacji, jednak nie potrafią przełamać rozdarcia pomiędzy potrzebą bliskości, a strachem przed oceną i zranieniem. Pomimo występujących trudności w relacjach oraz komunikacji, występują nieśmiałe przebłyski nadziei na tworzenie więzi, a sama dorosłość stała się impulsem do rozwoju i autorefleksji, poszukiwania sensu czy nawet redefinicji pojęcia miłości. Moment otrzymania diagnozy staje się punktem zwrotnym, który z jednej strony wyjaśnia dotychczasowe trudności, a z drugiej umożliwia wykorzystanie niektórych cech jako atutów. Dorosłość jest w tym przypadku ciągłym procesem adaptacji, stopniowego budowania autonomii, prób porządkowania chaosu swoich doświadczeń, przejścia - przez pryzmat diagnozy i autorefleksji - od poczucia nieprzystosowania do lepszego zrozumienia siebie. Z analizy wyłonił się obraz człowieka, który stale oscyluje pomiędzy potrzebą bezpieczeństwa, a pragnieniem przynależności, między lękiem a nadzieją na zmianę. Badanie to utwierdziło mnie w konieczności dalszego zgłębiania życia i doświadczeń osób dorosłych z rozpoznanym autyzmem, zwłaszcza w kontekście rosnącej populacji dzieci z autystycznym spektrum zaburzeń, które w niedługim czasie staną się dorosłymi ludźmi, pełniącymi konkretne role społeczne.

Uzyskane w toku badań wyniki umożliwiły rozszerzenie perspektywy pedagogicznej o etap dorosłości, podkreślając istotę środowiska wspierającego uczenie się, rozwój zainteresowań oraz budowanie autonomii jako istotnych czynników rozwoju na przestrzeni całego życia.

Zmieniające się dane epidemiologiczne dotyczące osób z autystycznym spektrum zaburzeń oraz brak jednolitych informacji o populacjach w poszczególnych krajach świata stały się punktem wyjścia do dalszych badań. W ich ramach podjęłam analizę dynamiki zmian populacji osób w spektrum autyzmu., której dokonałam w perspektywie populacji całej Polski i przedstawiłam w artykule „Changes in the population of people with autism spectrum disorder in Poland between 2012 and 2023" opublikowanym w roczniku medycznym *Polish Annals of Medicine* (2025) oraz w perspektywie wyspecjalizowanego centrum diagnostyczno-terapeutycznego, co opisałam w artykule „Zmiany w populacji osób w spektrum autyzmu: analiza danych zastanych z Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu w Olsztynie" opublikowanym w czasopiśmie *Człowiek Niepełnosprawność Społeczeństwo* (2024). Wspólne zestawienie obu perspektyw umożliwia identyfikację trendów ogólnych, ukazując

skalę i tempo zmian obserwowanych w ciągu 11 lat w kraju, jak i ich faktyczne odzwierciedlenie w praktyce klinicznej. Najbardziej zauważalną tendencją, potwierdzoną w obu badaniach, jest gwałtowny wzrost liczby rejestrowanych/ objętych świadczeniami/ rozpoznań odnotowanych w danych osób z autystycznym spektrum zaburzeń. W perspektywie ogólnopolskiej w 2012 roku zarejestrowano 18 924 osoby z autystycznym spektrum zaburzeń, a w 2023 ta liczba wyniosła już 131 440, co odpowiada wzrostowi o 595%. Podobny trend zauważyłam w kontekście pacjentów korzystających ze świadczeń medycznych finansowanych przez NFZ, gdzie wzrost wyniósł 614%. W Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu w Olsztynie wzrost liczby pacjentów, choć mniej gwałtowny ze względu na określoną przepustowość jednostki, również odpowiadał trendowi krajowemu i w latach 2012-2023 wyniósł 156%. Oznaczało to przesunięcie zaburzeń na spektrum autyzmu z relatywnie rzadkich, do jednej z dominujących kategorii diagnozowanych w poradniach i ośrodkach. Zauważyłam również systematyczny wzrost udziału kobiet w diagnozowanej populacji: w perspektywie ogólnokrajowej w 2012 roku na jedną zdiagnozowaną kobietę przypadało ok. 4,5 mężczyzn, natomiast w 2023 było to już niecałych trzech mężczyzn. Wpływ na tę różnicę miały zmiany paradygmatu diagnostycznego, uwzględniające subtelniejsze objawy występujące wśród dziewczynek i kobiet, jednak grupa ta często stosuje też skuteczne strategie maskowania cech autystycznych, co wciąż wpływa na potencjalne niedodiagnozowanie. Dane ogólnopolskie wskazują również na najbardziej widoczne wzrosty w diagnozowaniu dzieci najmłodszych oraz szkolnych, a więc wieku do 11 lat. Kilkukrotny wzrost liczebności w wymienionych grupach wiekowych można przypisać zwiększonej świadomości opiekunów, diagnostyce realizowanej w placówkach edukacyjnych oraz polepszeniu systemów przesiewowych, ale wpływ może mieć również nasilenie się objawów behawioralnych. W początkowo zdominowanym przez starszych pacjentów Centrum Diagnostyki, Leczenia i Terapii Autyzmu, w drugiej połowie analizowanego okresu zaobserwować można wyraźne przesunięcie wieku diagnozowanych osób w kierunku dzieci młodszych, co wskazuje na stopniową adaptację lokalnych ośrodków do trendów ogólnopolskich. Jako czynniki wpływające na krajowe zwiększenie liczby diagnoz można ostrożnie wskazać: zmiany w systemach klasyfikacyjnych, lepszą dostępność diagnostyki oraz rozwój specjalistycznych placówek, rosnącą świadomość społeczną, intensyfikację diagnostyki szkolnej, potencjalne zjawisko nadrozpoznawalności związane z poszerzeniem kryteriów, zaburzenia psychospołeczne będące pokłosiem pandemii Covid-19.

Obserwowany wzrost powinien być interpretowany jako wieloczynnikowe zjawisko, wynikające z mieszania się elementów biologicznych, środowiskowych oraz kulturowych.

Dane z obu badań, traktowane jako wzajemnie się uzupełniające, tworzą spójną podstawę do modelowania przyszłych trendów, oceny obciążenia systemu opieki zdrowotnej oraz wzmacniają empiryczne fundamenty prowadzonej przeze mnie analizy. Zestawienie tła ogólnokrajowego z rzeczywistymi danymi konkretnej placówki stanowi element dalszych rekomendacji dla polityki edukacyjnej i zdrowotnej.

Badania o charakterze populacyjnym umożliwiają mi dalszą pracę badawczą nad systematycznym rozwojem pedagogiki w wymiarze systemowym – pozwalają na prognozowanie zapotrzebowania na wsparcie edukacyjne, planowanie zasobów oraz tworzenie rekomendacji na poziomie państwowym i samorządowym.

Rezultatem wieloletnich badań, analiz systemowych oraz refleksji interdyscyplinarnej, koncentrującej się na perspektywie całego życia osób w spektrum autyzmu, ze szczególnym uwzględnieniem ich aktywności edukacyjnej, społecznej oraz zawodowej jest moja monografia „Autyzm. System diagnozy, edukacji i wsparcia jako determinanta aktywności zawodowej osób z Autystycznym Spektrum Zaburzeń w Polsce wobec wybranych systemów europejskich" (2025). Najważniejszym celem monografii jest rozpoznanie, a następnie krytyczna analiza systemu edukacji, diagnozy, terapii oraz wsparcia społeczno-zawodowego osób w spektrum autyzmu, a w kolejnych krokach - przedstawienie wpływu istniejących rozwiązań systemowych na szanse tych osób na aktywność zawodową oraz dalszy rozwój. Zastosowałam metodę analizy porównawczej systemów wsparcia osób w spektrum autyzmu, krytycznie przyglądając się rozwiązaniom polskim na tle wybranych systemów europejskich (Finlandia, Niemcy, Portugalia). Przyjęłam perspektywę pragmatyczną, która zakłada ścisłe powiązanie teorii z praktyką oraz konieczność formułowania rozwiązań, które realnie mogą być wdrażane w rzeczywistych warunkach diagnostycznych, edukacyjnych, ale również społecznych. W pracy zastosowałam triangulację danych, obejmującą analizę danych zastanych (desk research), aktów prawnych, literatury przedmiotu oraz raportów instytucjonalnych. Dobór zastosowanych metod oraz analizowanych krajów wynikał z mojej autorskiej decyzji badawczej oraz chęci możliwie najlepszego uchwycenia zróżnicowanych modeli wsparcia osób w spektrum, od silnie zinstytucjonalizowanych po elastyczne. Istotne było dla mnie uzasadnienie potrzeby holistycznego podejścia do diagnozy jako zjawiska dynamicznego, dlatego też pierwszą część monografii poświęciłam ewolucji samego pojęcia autyzmu, zaczynając od klasycznego ujęcia Leo Kannera, poprzez wczesne koncepcje opierające się na modelach patologii czy deficytu, aż po współczesne ujęcie spektralne, podkreślające wielorakość funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Uporządkowałam dotychczasową wiedzę oraz przeprowadziłam krytyczną refleksję na temat

opisywania, definiowania oraz klasyfikacji autyzmu w perspektywie obecnych nauk o spektrum autyzmu. Wykazałam, że zmiany w definicjach autyzmu bezpośrednio wpływają na liczbę diagnoz, sposób kwalifikowania osób w spektrum do systemów wsparcia oraz na społeczne postrzeganie osób w spektrum. Przeprowadziłam analizę krytyczną ICD-10 oraz DSM-5 jako klasyfikacji diagnostycznych a także ICF jako ramy opisu funkcjonowania osoby z autystycznym spektrum zaburzeń. Wskazałam ich ograniczenia w praktyce diagnostycznej, zwracając szczególną uwagę na występujące pomiędzy nimi niespójności, które mogą prowadzić do interpretacyjnego chaosu jak również na ryzyko nadrozpoznawalności możliwe dla każdej z tych klasyfikacji. Zaznaczyłam, że sposób definiowania autyzmu jest nieodłączną częścią zarówno zakresu diagnozy, ale również możliwości funkcjonowania zdiagnozowanych osób w systemach edukacyjnych oraz zawodowych. Istotnym elementem pierwszego rozdziału są również kategorie subiektywnych kryteriów przydatności, czyli realnego znaczenia diagnozy czy definicji dla samych osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Wykazałam, że samo rozpoznanie diagnostyczne nie zawsze odpowiada realnym potrzebom, a co więcej samodzielnie może być niewystarczające do dalszego planowania wsparcia. Podjęłam również refleksję na temat samego języka wykorzystywanego do opisu autyzmu, jasno wskazując na bezpośrednie powiązanie wykorzystywania pojęć takich, jak „deficyt", „zaburzenie" czy „norma" na społeczne postrzeganie osób w spektrum i form udzielnego im wsparcia. Wskazałam na konieczność stałej uważności w tematach nazewnictwa i wykorzystywanego języka, zwłaszcza w kontekście aktualnych debat na temat różnorodności. Po przeprowadzeniu analizy teoretycznej skupiłam się na interdyscyplinarnym ujęciu procesu diagnostycznego, składającego się z perspektywy psychologicznej, medycznej oraz pedagogicznej. Moim celem było przedstawienie złożoności oraz wielowymiarowości procesu diagnostycznego, ale również konsekwencji, które niesie dla dalszych etapów życia osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Zestawiłam badania somatyczne, neuropsychologiczne i biochemiczne, a następnie przeprowadziłam ich krytyczną analizę, wskazując zagrożenia oraz ryzyko błędów wynikające z fragmentarycznych diagnoz, często opierających się wyłącznie na paradygmacie medycznym lub psychologicznym. Wyniki moich badań wykazują, że modele diagnozy nie uwzględniają całościowego funkcjonowania osób w spektrum autyzmu i konieczne jest prowadzenie diagnoz funkcjonalnych, nieograniczających się do etykietowania, ale stanowiących punkt wyjścia do dalszego planowania terapii, edukacji oraz późniejszego wsparcia zawodowego. Szczegółowy przegląd stosowanych w Polsce procedur diagnostycznych pozwolił mi wysunąć wniosek, że proces rozpoznania autyzmu nie może ograniczać się do jednorazowej diagnozy, a należy traktować

go jako ciągłe, dynamiczne badanie jednostki. Skupiłam się również na stosowaniu przez instytucje diagnostyczne różnych klasyfikacji diagnostycznych (w zależności od placówki DSM lub ICD) oraz jedynie wybiórczym zlecaniu dodatkowych badań psychologicznych, które to również różnią się standardem i wykorzystywanymi narzędziami w zależności od konkretnego specjalisty. W konsekwencji mamy do czynienia z niejednoznacznymi diagnozami czy rozbieżnościami w interpretacjach objawów, co z kolei prowadzi do nierównych dostępów do potencjalnych świadczeń lub braku ciągłości wsparcia. Zwróciłam uwagę na istotę odpowiednich kompetencji specjalistów prowadzących diagnozę, podkreślając, że nawet najbardziej wyspecjalizowane narzędzia nie zastąpią odpowiednio przygotowanego specjalisty. Z zachowaniem ostrożności interpretacyjnej nawiązałam również do powiązania zaburzeń ze spektrum autyzmu z procesami metabolicznymi oraz immunologicznymi. Wnioski jasno wskazują na konieczność ujednolicenia oraz ustandaryzowania procedur diagnostycznych wykorzystywanych w Polsce, jak i położenie większego nacisku na interdyscyplinarność prowadzonej diagnozy. Diagnoza nie może być raz przydzieloną etykietą, tylko bazą do tworzenia spersonalizowanej ścieżki wsparcia, umożliwiającej rozwój potencjału osób z autystycznym spektrum zaburzeń, a nie skupiającej się tylko na występujących ograniczeniach. Drugi rozdział stanowił więc podstawę teoretyczną do późniejszej autorskiej koncepcji standardu diagnostycznego i doprowadził do sformułowania postulatu zintegrowanego modelu diagnozy.

Następnie w rozdziale trzecim przeszłam do krytycznej analizy stosowanych w Polsce metod terapeutycznych oraz oceny ich spójności, skuteczności, dostępności, zasadności merytorycznej oraz odpowiedzi na zróżnicowane potrzeby pacjentów. Przeanalizowałam najważniejsze podejścia terapeutyczne, z uwzględnieniem ich genezy, założeń teoretycznych oraz praktycznych implikacji, łącząc wcześniej omawianą teorię z rzeczywistością polskiej terapii. Przedstawiłam przegląd podejść skoncentrowanych na modyfikacji zachowań oraz odwołujących się do rozwoju kompetencji komunikacyjnych oraz społecznych, wskazując na występujący chaos terapeutyczny oraz brak jednolitych, popartych dowodami standardów. Zwróciłam uwagę na problemy wynikające z popularnych podejść skoncentrowanych na modyfikacji zachowania, wielokrotnie wykorzystywanych w sposób schematyczny, jednolity, nieuwzględniający potrzeb indywidualnych oraz funkcjonowania konkretnej osoby z autystycznym spektrum zaburzeń. Terapia w niektórych przypadkach jest jedynie zestawem gotowych technik, podczas gdy powinna stanowić część złożonego procesu wsparcia oraz uwzględniać doświadczenia, potrzeby emocjonalne oraz perspektywę rozwojową. Jednoznacznie wskazałam terapię behawioralną jako podejście z najsilniejszymi podstawami

empirycznymi, jasno zaznaczając konieczność osadzania jej w szerokim, wielowymiarowym modelu wsparcia, który uwzględnia kontekst społeczny, edukacyjny oraz rodzinny. Podkreśliłam fragmentaryczny, często wynikający z wpływów międzynarodowych, rozwój terapii w Polsce, zachodzący bez jednoczesnego wypracowywania ogólnokrajowych standardów postępowania, co wpływa na niejednorodną jakość usług terapeutycznych oraz nieprzejrzyste kryteria ich doboru. Istotnym poruszonym przeze mnie zagadnieniem są występujące nierówności regionalne dotyczące liczby placówek, czy specjalistów, oraz na uzależnienie dostępności terapii od sytuacji materialnej rodziny. Krytycznie odniosłam się do powszechnych sytuacji, w których głównym kryterium wyboru terapii jest jej dostępność instytucjonalna, a w mniejszym stopniu - indywidualne potrzeby konkretnej osoby z autystycznym spektrum zaburzeń. Brak systemowego finansowania wielu form terapii skutkuje sytuacją, w której realne wsparcie przestaje być prawem wynikającym z potrzeb rozwojowych, a staje się dobrem dla wybranej grupy. Podkreśliłam również, że terapię i edukację należy rozpocząć jak najwcześniej, a możliwość podjęcia terapii nie powinna być powiązana z diagnozą, bowiem taki stan opóźnia moment podjęcia działań, obniżając ich efektywność. Wczesne oddziaływania wspierające nie powinny być blokowane do czasu pełnej formalnej diagnozy, natomiast długofalowe planowanie wsparcia powinno opierać się na diagnozie funkcjonalnej. Podjęłam także problem marginalizacji dorosłych osób z autystycznym spektrum zaburzeń w procesie terapii – o tych osobach system w zasadzie zapomina. W momencie prowadzenia badań polski system działał na zasadzie konkretnego modelu obejmującego terapię pedagogiczną - dyrektywną lub niedyrektywną, terapię integracji sensorycznej, logopedyczną, neurologopedyczną, a w przypadku znacznie nasilonych objawów – również farmakologiczną. W mojej analizie wykazałam, że konkretne formy wsparcia istnieją jedynie jako pojedyncze działania, nie tworząc ułożonej, kontrolowanej struktury. W polskim systemie opieki terapia koncentruje się przede wszystkim na dzieciach, pozostawiając dorosłych bez pomocy, lub oferując jedynie wsparcie doraźne, a brak ciągłości terapii, zwłaszcza dla osób zdiagnozowanych w wieku dziecięcym, obniża jakość ich funkcjonowania zawodowego oraz społecznego. W moich rekomendacjach uporządkowałam zalecane działania w perspektywie całego życia, zaznaczając, że powinny być one planowane z uwzględnieniem wieku, oraz poziomu funkcjonowania. Oznacza to m.in. program wczesnego nauczania dla dzieci małych, treningi umiejętności społecznych i działania związane z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego dla dzieci w wieku szkolnym oraz terapię psychologiczną i psychiatryczną w dorosłości. Wnioski z tego rozdziału jasno wskazują na konieczność wypracowania ogólnopolskich, elastycznych,

umożliwiających indywidualizację standardów terapii osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Jako rozwiązanie proponuję wprowadzenie interdyscyplinarnej diagnozy oraz cyklicznych opisów stanu psychofizycznego, uwzględniających potrzeby społeczne i emocjonalne, czynniki środowiskowe, choroby współistniejące oraz poziom funkcjonowania poznawczego. Rekomenduję porzucenie modelu terapii skupionej wyłącznie na eliminacji deficytów, w zamian przechodząc do podejścia czynnie wspierającego autonomię, rozwój i jakość życia. Niezmiernie ważne jest traktowanie terapii jako długofalowego procesu, zintegrowanego z każdym etapem życia.

W kolejnym rozdziale dokonałam autorskiej analizy systemu wsparcia edukacyjnego, socjalnego, prawnego oraz zawodowego w Polsce, badając rozwiązania z zakresu m.in. prawa do edukacji, formy wsparcia dostępne na rynku pracy, czy system świadczeń socjalnych. Po przeprowadzeniu analizy aktów prawnych regulujących sytuację osób z niepełnosprawnościami wskazałam, że pomimo formalnego uznania praw osób z autystycznym spektrum zaburzeń, brakuje mechanizmów umożliwiających skuteczne wdrażanie tych zapisów. Prawo często funkcjonuje jedynie na poziomie deklaratywnym, nie mając przełożenia na rzeczywiste wsparcie instytucjonalne. Co więcej, osoby z autystycznym spektrum zaburzeń zostały przez prawodawcę dostrzeżone w bardzo niewielkim stopniu, jedynie pojedyncze przepisy sformułowano z myślą o tej grupie. W zdecydowanej większości aktów prawnych osoby ze spektrum są po prostu osobami z niepełnosprawnością, podczas gdy – z racji swojej specyfiki – grupa ta winna być traktowana w sposób indywidualny. Skupiłam się również na działaniu systemu edukacji, gdzie występują widoczne różnice między koncepcją edukacji włączającej, a realną praktyką szkolną. Wykazałam, że wsparcie w placówkach jest uzależnione od indywidualnych zasobów danej placówki oraz konkretnych kompetencji kadry, w wyniku czego występują istotne różnice w jakości kształcenia uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń. Polski system edukacji jest niewystarczająco przygotowany do pracy z uczniami neuroróżnorodnymi, co zaobserwowałam zwłaszcza na wyższych poziomach edukacji. Dokonałam interpretacji dostępnych danych systemowych w kontekście realnych szans osób w spektrum autyzmu na samodzielność ekonomiczną, urzeczywistniającą się chociażby poprzez znalezienie pracy. Szczególnie skupiłam się właśnie na tym etapie życia, który w polskich warunkach stanowi jeden z najbardziej newralgicznych momentów. Wyraźnie wykazałam występujące niespójności, obserwowane we fragmentarycznym, nieciągłym wsparciu instytucjonalnym oraz na braki w systemie, w wyniku których edukacja inkluzyjna nie ma automatycznego przełożenia na zatrudnienie. Wyróżniłam to, w jaki sposób luki systemowe są widoczne i odczuwalne w momencie

przejścia osób w spektrum autyzmu z etapu edukacji do dorosłości i zatrudnienia. Wynika to ze skoncentrowania działań w Polsce głównie na dzieciach i młodzieży, czego konsekwencją są m.in. niska aktywność zawodowa oraz ryzyko wykluczenia społecznego tych osób. Moim indywidualnym wkładem było powiązanie analiz systemowych z realnymi konsekwencjami dla życia osób w spektrum. Podkreśliłam konieczność powiązania rozwiązań prawnych z rzeczywistymi efektami społecznymi oraz projektowania rozwiązań z udziałem samych osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Wnioskiem z rozdziału czwartego jest duża potrzeba integracji działań systemów edukacji, pomocy społecznej oraz rozwiązań na rynku pracy w jeden spójny, a dzięki temu efektywny system wsparcia. Zarekomendowałam również odsunięcie się od modelu reaktywnego, interwencyjnego i przejście w model rozwojowy, towarzyszący osobom z autystycznym spektrum zaburzeń przez całe życie.

Prowadzone badania utrzymane były w ścisłym związku z praktyką edukacyjną oraz diagnostyczno-terapeutyczną, gdzie środowisko szkolenie stało się przestrzenią identyfikacji wyzwań oraz weryfikacji rozwiązań. Rekomendacje płynące z wniosków w czasie rzeczywistym wdrażane były w praktykę: zmiany wprowadzano w zakresie metod prowadzenia konsultacji z rodzicami, zaleceń dla środowisk szkolnych oraz tworzenia i przeprowadzania szkoleń dla nauczycieli i pedagogów. Badania opisane w cyklu posiadają więc wymiar aplikacyjny, a jego rezultaty mają bezpośrednie przełożenie na udoskonalenie edukacji inkluzyjnej oraz wsparcia dla uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń.

W wyniku zaobserwowanych braków w systemie polskim, dokonałam następnie analizy porównawczej w perspektywie międzynarodowej, rozpatrując rozwiązania funkcjonujące w takich krajach, jak Finlandia, Niemcy i Portugalia, skupiając się przede wszystkim na organizacji systemu edukacji, wsparcia oraz aktywizacji zawodowej. Przeprowadzone porównania miały celu wyłonienie rozwiązań systemowych, które mogłyby stać się punktem odniesienia dla polskiego modelu wsparcia. Moim indywidualnym wkładem było wyłonienie krajów do analizy, przygotowanie kryteriów porównawczych oraz zinterpretowanie wyników w odniesieniu do rzeczywistości polskiej. W kryteriach doboru skupiłam się m.in. na stopniu współpracy międzyinstytucjonalnej, koordynacji międzysektorowej, ciągłości zapewnianego wsparcia na wszystkich etapach życia, oraz mocnym nacisku na autonomię osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Wybór analizowanych systemów nie był przypadkowy, a wynikał z ich potencjału adaptacyjnego oraz reprezentatywności. Przedstawiłam konkretne, dokładne opisy funkcjonowania wybranych systemów europejskich, kładąc szczególny nacisk na ich modele finansowania, praktyki diagnostyczno-terapeutyczne oraz strukturę organizacyjną. Wykazałam, że skuteczny system wsparcia to taki, którego podstawą jest

ciągłość oddziaływania od wczesnego dzieciństwa do dorosłości, oraz w którym newralgiczną rolę odgrywa współpraca międzysektorowa z jasnym podziałem kompetencji. Polskie wsparcie dorosłych najczęściej działa fragmentarycznie, ograniczając się głównie do świadczeń socjalnych, bez dodatkowego wsparcia zarówno w sferze zawodowej jak i społecznej. Analiza wykazała, że w Europie istnieją rozwiązania pozwalające osobom z autystycznym spektrum zaburzeń – dzięki udzielonemu odpowiedniemu wsparciu - prowadzić samodzielne życie. Na przykładzie Finlandii, Niemiec oraz Portugalii dowiodłam również, że inwestycja w edukację oraz zatrudnienie osób z autystycznym spektrum zaburzeń przynosi długofalowe, dostrzegalne korzyści społeczne i ekonomiczne. Ważnym elementem, który podkreśliłam, jest istota kultury społecznej oraz instytucjonalnej w tworzeniu systemów wsparcia. Rozwiązania w analizowanych krajach działają również ze względu na inne podejście do niepełnosprawności, w którym autystyczne spektrum zaburzeń jest jedną z istniejących form neuroróżnorodności, a nie tylko problemem medycznym. Wnioski z tego rozdziału wskazują, że polski system wsparcia wymaga gruntownej rekonstrukcji, gwarantującej jego ciągłość, spójność, koordynację i personalizację oferowanego wsparcia. Zidentyfikowałam również dobre praktyki, będące bazą dla działających, wspierających rozwiązań, możliwych do wdrożenia w warunkach polskich, przy uwzględnieniu kontekstu kulturowego oraz prawnego. Wnioski z tego rozdziału są o tyle istotne, że stanowią podstawę do rekomendacji systemowych, opartą na istniejących już i przetestowanych wcześniej rozwiązaniach.

W ostatnim rozdziale, będącym jednocześnie podsumowaniem oraz wskazaniami do dalszych działań, ponownie zsyntezowałam wyniki przeprowadzonych badań oraz sformułowałam konkretne rekomendacje. Zestawiłam ze sobą rezultaty przeprowadzonych analiz definicji oraz etiologii autystycznego spektrum zaburzeń, dostępnej diagnostyki, terapii oraz systemów wsparcia w Polsce oraz Europie. Udowadniam, że podstawowym problemem jest fragmentaryczność polskiego systemu oraz brak ciągłości wsparcia. Osoba z autystycznym spektrum zaburzeń żyje w rozproszonym systemie, który nie tworzy spójnej sieci pomocy. W monografii sformułowałam jednoznaczny wniosek, iż aby poprawić komfort oraz jakość życia osób z autystycznym spektrum zaburzeń, konieczna jest integracja działań edukacyjnych, diagnostycznych i zawodowych. Oznacza to odejście od pojedynczych, nieskoordynowanych interwencji na rzecz systemowych rozwiązań wsparcia. Skuteczność świadczonego wsparcia nie jest zależna jedynie od liczby dostępnych świadczeń, ale przede wszystkim od tego czy wsparcie to jest kompleksowe, ma spójny i ciągły charakter, stanowi niejako „mapę drogową" prowadzącą człowieka od dzieciństwa do samodzielności.

Niezbędne jest zatem ujednolicenie systemu diagnozy oraz ciągłość wsparcia edukacyjnego i zawodowego, co możliwe jest w zaproponowanym przeze mnie modelu systemowym, w którym współpracują ze sobą sektory edukacji, zdrowia i rynku pracy. Postawione przeze mnie wnioski mają wymiar teoretyczny, ale również aplikacyjny i w każdym przypadku ich nadrzędnym celem jest poprawa jakości życia osób z autystycznym spektrum zaburzeń, także poprzez zwiększenie ich szansy na całkowite uczestnictwo w życiu zawodowym i społecznym. Przedstawiona monografia jest kluczowym osiągnięciem mojego dorobku naukowego, łączącym zagadnienia związane edukacją, diagnozą, terapią oraz aktywnością zawodową osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Wskazuje na mój znaczący wkład w ciągły rozwój pedagogiki specjalnej oraz badań nad autyzmem, a prezentowane wnioski wyznaczają kierunek dalszych poszukiwań naukowych, zarówno akademicko-teoretycznych, jak też wykorzystywanych w praktyce instytucjonalnej.

Prezentowany cykl badawczy stanowi jasno wyodrębniony i systematycznie rozwijany obszar mojego dorobku naukowego, wykazujący stałe pogłębianie oraz poszerzanie perspektywy badawczej od wczesnych etapów mojej aktywności naukowej. Za cel obrałam tworzenie perspektywy pedagogicznej uwzględniając złożoność funkcjonowania osób w spektrum autyzmu w wymiarach biologicznym, psychologicznym, edukacyjnym oraz społecznym. Odwołałam się do modelu biopsychospołecznego oraz ekologicznej teorii systemów Urie Bronfenbrennera podkreślającej w rozwoju człowieka znaczenie wielopoziomowych kontekstów środowiskowych.

Fundamentem dla wszystkich kolejnych badań były rozważania nad biologicznymi podstawami autyzmu, które, jeśli pojawiają się w zaburzeniach szeroko pojętego zdrowia somatycznego, stanowią u osób z autystycznym spektrum zaburzeń ogromną trudność w codziennym funkcjonowaniu, między innymi w obszarze edukacji, ze względu na nasilone trudności behawioralne. W takim przypadku możemy mieć do czynienia z wtórnymi, a nie pierwotnymi objawami autyzmu, które często bardzo utrudniają, a niekiedy wręcz uniemożliwiają uczniowi prawidłową realizację procesu edukacji inkluzyjnej. Wszelkie wątki biologiczne miały na celu lepsze zrozumienie funkcjonowania ucznia z autystycznym spektrum zaburzeń oraz projektowanie najlepiej dopasowanych rozwiązań wspierających, natomiast podstawą cyklu jest niezmiennie aspekt pedagogiczny.

Zgłębienie interdyscyplinarnych czynników warunkujących autyzm pozwoliło mi wskazać, jak ważne jest łączenie wiedzy według koncepcji bioekologicznej i na nowo wykorzystać wiedzę biomedyczną, aby lepiej rozumieć zachowania oraz potrzeby uczniów. Całościowe

podejście stało się punktem wyjścia dla dalszych badań, uświadamiając mi, że edukacja, aby móc działać skutecznie, wymaga pełnego, holistycznego obrazu dziecka.
W kolejnym kroku skupiłam się na analizie subiektywnych doświadczeń uczniów oraz nauczycieli bezpośrednio w środowisku szkolnym. Zidentyfikowałam rzeczywiste wyzwania edukacji inkluzyjnej, skupiając się na mechanizmach stosowanych w szkołach, zarówno tych sprzyjających procesowi uczenia się uczniów w spektrum autyzmu, jak i tych wymagających zmian. Istotne było dla mnie, aby rzeczywiste głosy uczniów i nauczycieli wybrzmiały jako integralna część opisu aktualnej sytuacji szkolnictwa, a wyniki badań miały bezpośrednie przełożenie na rozwój praktyk pedagogicznych oraz doskonalenia zawodowego nauczycieli.
Kolejnym etapem było zrozumienie obszaru dorosłości, inkluzji społecznej oraz aktywizacji zawodowej osób z ASD. Uwzględnienie perspektywy lifelong learning, czyli uczenia się przez całe życie pozwoliło na poszerzenie zakresu analizowanych problemów badawczych oraz wyraźne zaznaczenie, że pedagogika nie dotyczy wyłącznie edukacji szkolnej, a obejmuje wszystkie etapy życia człowieka, w tym dorosłość, samodzielność i życie jako część społeczności. Uważam ten kierunek za szczególnie ważny dla współczesnej pedagogiki, coraz częściej skupiającej się na wsparciu człowieka podczas całej ścieżki życiowej.
Ostatni etap badań przedstawionego cyklu skupiał się na analizie systemowej, a konkretnie analizie trendów występowania autyzmu na przestrzeni lat w Polsce, oraz trendów i dynamiki zmiany w badanej populacji - w oparciu o dane z wybranej placówki w województwie warmińsko-mazurskim. Ta część stanowi uzupełnienie indywidualnych wyników i doświadczeń o makroskalową analizę procesów społecznych i systemowych.
Całość cyklu łączy spójna problematyka: funkcjonowanie osób z autystycznym spektrum zaburzeń oraz uwarunkowania środowiskowe, społeczne i systemowe, przedstawione w perspektywie interdyscyplinarnej.

Przedstawiony dorobek naukowy, obejmujący monografię oraz pięć artykułów naukowych, stanowi spójne dzieło naukowe w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Nie jest to zbiór odrębnych publikacji, lecz konsekwentnie rozwijana przez mnie linia badawcza, która osadzona została w problematyce funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń w pełnej trajektorii ich życia: od edukacji szkolnej, poprzez dorosłość i aktywność społeczną, aż po sytuację osób z autystycznym spektrum zaburzeń na rynku pracy oraz w systemach wsparcia instytucjonalnego. Cykl wpisuje się we współczesne kierunki badań pedagogiki specjalnej, neuroróżnorodności oraz bioekologicznych koncepcji rozwoju człowieka, jednocześnie wnosi

treści o charakterze teoretycznym i aplikacyjnym. Mój indywidualny wkład w rozwój pedagogiki specjalnej objął kilka obszarów. Po pierwsze, wprowadza do badań nad edukacją uczniów w spektrum autyzmu wyraźnie podmiotową perspektywę badanych, opartą na jakościowych metodach narracyjnych, co poszerzyło paradygmat badań nad edukacją inkluzyjną o doświadczenie ucznia jako uczestnika praktyki szkolnej. Po drugie, rozszerzenie badań pedagogicznych o etap dorosłości osób autystycznym spektrum zaburzeń i wynikające z tego konsekwencje w zakresie samodzielności, funkcjonowania społecznego oraz realizacji aspiracji edukacyjno-zawodowych osób neuronietypowych. Po trzecie, wprowadza do pedagogiki specjalnej analizę populacyjną dotyczącą dynamiki rozpoznań zjawiska jakim jest autystyczne spektrum zaburzeń, w skali kraju oraz w wyspecjalizowanym ośrodku diagnostyczno-terapeutycznym, co pozwoliło powiązać zjawisko neuroróżnorodności z procesami systemowymi i makrospołecznymi. Zwieńczeniem jest monografia, nadająca cyklowi rangę dzieła naukowego. Monografia ta łączy analizę teoretyczną z przeglądem procedur diagnostycznych i terapeutycznych i rekomendacjami w tym obszarze, z analizą systemu wsparcia edukacyjnego, społecznego i zawodowego w Polsce oraz analizą porównawczą wybranych systemów europejskich.

Wskazania uzyskane w toku badań potwierdziły, że polski system wsparcia osób z autystycznym spektrum zaburzeń jest fragmentaryczny oraz pozbawiony ciągłości, szczególnie w przejściu z etapu edukacji do etapu dorosłości oraz zatrudnienia na rynku pracy. W odpowiedzi na te ustalenia sformułowałam koncepcję zintegrowanego modelu wsparcia obejmującego diagnozę, edukację, terapię i aktywizację zawodową osób z autystycznym spektrum zaburzeń, opartą o zasady ciągłości, koordynacji oraz podmiotowości. Koncepcja ta ma charakter aplikacyjny i może stanowić podstawę dalszych działań rozwojowych i wdrożeniowych oraz wpływać na projektowanie polityk publicznych.

Mój autorski wkład w rozwój dyscypliny pedagogika widoczny jest w: uznaniu perspektywy ucznia za pełnoprawne źródło wiedzy na temat działania szkoły oraz mechanizmów inkluzyjnych; identyfikacji oraz interpretacji barier edukacji włączającej, przy uwzględnieniu jako warunków uczenia się bezpieczeństwa, relacji oraz przeciążenia sensorycznego; uwzględnieniu etapu dorosłości i aktywności zawodowej do pedagogicznego opisu autyzmu w myśli uczenia się przez całe życie; połączeniu pedagogiki specjalnej z badaniem danych populacyjnych celem projektowania wsparcia na poziomie systemowym; opracowaniu koncepcji zintegrowanego modelu wsparcia, łączącego działania diagnostyczne, edukacyjne i zawodowe w dopełniającą się całość.

Oryginalność mojego dorobku przejawia się w odejściu od podejścia deficytowego na rzecz podejścia rozwojowego i systemowego, przesunięciu centrum uwagi z edukacji wyłącznie szkolnej na całożyciowy proces funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, powiązaniu analiz mikro-, mezo- i makrostrukturalnych, integracji metod jakościowych i ilościowych oraz interdyscyplinarnym ujęciu neuroróżnorodności z uwzględnieniem perspektywy pedagogicznej, psychologicznej, medycznej oraz społecznej. Mój dorobek posiada zarówno wymiar teoretyczny jak i aplikacyjny. W wymiarze teoretycznym wzmacniam fundamenty współczesnej pedagogiki specjalnej, poszerzając przedmiot badań o dorosłość, samodzielność i uczestnictwo społeczne wciąż marginalnie funkcjonujących w codzienności osób z autystycznym spektrum zaburzeń. W wymiarze aplikacyjnym identyfikuję bariery systemowe oraz proponuję ich rozwiązania, co może znaleźć zastosowanie w praktyce edukacyjnej, terapeutycznej oraz politykach społecznych. W wymiarze metodologicznym wykorzystuję przykład triangulacji metod badawczych oraz integracji perspektyw, co odpowiada współczesnym tendencjom rozwoju dyscypliny jaką jest pedagogika.

Przedstawione badania przyczyniają się do zmiany pespektywy w pedagogice: odejścia od koncentracji na deficytach na rzecz analizy warunków organizacyjnych oraz relacyjnych, realnie decydujące o włączeniu lub wykluczeniu jednostki. Ich wkładem jest nacisk na systemową odpowiedzialność za spójność oraz ciągłość wsparcia od edukacji po dorosłość. Z uwagi na spójność, interdyscyplinarność, oryginalność rozwiązań oraz autorski wkład teoretyczno-aplikacyjny przedstawione przeze mnie osiągnięcie spełnia kryteria wymagane w postępowaniu habilitacyjnym oraz stanowi istotny wkład w rozwój pedagogiki specjalnej, ponieważ proponuje model łączący diagnozę, terapię, edukację oraz aktywizację zawodową, dowodząc w jaki sposób istniejące bariery systemowe wpływają na rzeczywiste szanse na rozwój osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

5. **Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.**

Przed przystąpieniem do omówienia aktywności naukowej podejmowanej po uzyskaniu stopnia doktora nauk społecznych, za zasadne uznaję przedstawienie dorobku oraz doświadczeń zawodowych zdobytych od momentu uzyskania stopnia magistra, począwszy od najwcześniejszych etapów aktywności zawodowej. Moja droga zawodowa i naukowa od początku związana była z pracą terapeutyczną oraz diagnostyczną z dziećmi i młodzieżą z zaburzeniami rozwoju, w szczególności z osobami z autystycznym spektrum zaburzeń.

Zdobywane doświadczenie było podstawą do podejmowanych badań naukowych, które miały za zadanie nie tylko poszerzać wiedzę teoretyczną, ale przede wszystkim wyłaniać rozwiązania możliwe do zastosowania w praktyce terapeutycznej, diagnostycznej oraz edukacyjnej.

Rozpoczęłam prowadzenie terapii dla dzieci z autystycznym spektrum pracując w latach 2000-2010 jako oligofrenopedagog w Poradni Autyzmu przy Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie. W tym samym czasie, w latach 2001-2004, obejmowałam stanowisko oligofrenopedagoga na Oddziale Psychiatrii Dziecięcej przy Wojewódzkim Zespole Lecznictwa Psychiatrycznego w Olsztynie, gdzie dodatkowo byłam częścią interdyscyplinarnego zespołu terapeutycznego składającego się z lekarzy psychologów, psychiatrów, logopedów, jak i terapeutów zajęciowych, nauczycieli oraz pracownika socjalnego. Doświadczenia zebrane w tym czasie miały kluczowe znaczenie dla przeprowadzanych w późniejszych latach badań, przede wszystkim ze względu na bezpośrednie uczestnictwo w procesie terapii i diagnozy oraz możliwość obserwacji złożoności funkcjonowania dzieci z autystycznym spektrum zaburzeń. To właśnie wtedy moją uwagę przykuły niespójności systemowe występujące we wsparciu medycznym, edukacyjnym oraz społecznym.

W latach 2005-2007 podjęłam pracę jako logopeda w Zespole Placówek Edukacyjnych w Olsztynie, gdzie prowadziłam terapię dzieci w normie rozwojowej oraz z całościowymi zaburzeniami rozwoju. W latach 2007-2010 prowadziłam szkolenia dla kadry nauczycielskiej w ramach programów rozwojowych, które realizowane były we współpracy z Wydziałem Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Miasta w Olsztynie. Te doświadczenia ugruntowały moje przekonania co do konieczności przygotowania nauczycieli do pracy z uczniami z autystycznym spektrum zaburzeń, oraz zwróciły uwagę na bariery w obszarze inkluzyjności występujące w szkołach ogólnodostępnych, jak też luki między deklarowanymi założeniami, a rzeczywistymi kompetencjami pracowników systemu edukacji.

Temat pomocy pedagogicznej rozwijałam w 2008 roku, kiedy uczyniłam przedmiotem badań problemy dzieci z alkoholowym zespołem płodowym (FAS), analizując potrzeby nie tylko samych dzieci, ale również ich otoczenia w postaci szkoły oraz rodziny. Skupiłam się na usprawnieniu współpracy na linii terapeuta-rodzina, uporządkowaniu roli pedagoga oraz możliwych form wsparcia, które opisałam w artykule „Pomoc pedagogiczna dzieciom z FAS" (2008) opublikowanym w czasopiśmie *Szkice Humanistyczne* T. 8. Następnie w 2009 roku rozszerzyłam swoje zainteresowania badawcze o analizę funkcjonowania społecznego osób z niepełnosprawnością oraz jej konsekwencje obserwowane w komunikacji oraz relacjach, co

opisałam w artykule „Społeczne funkcjonowanie osoby z wadą rozwojową twarzoczaszki" (2009) opublikowanym w pracy zbiorowej „Relacje i doświadczenia społeczne osób z niepełnosprawnością", będącej ósmym tomem serii *Dyskursy Pedagogiki Specjalnej*. W tym samym roku rozpoczęłam pracę jako logopeda uczestniczący w interdyscyplinarnej terapii dzieci z wadami wrodzonymi w Centrum Wad Twarzoczaszki przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie, którą kontynuuję do chwili obecnej. Jest to znaczący etap mojej drogi zawodowej jako neurologopedy, który umożliwił mi pogłębienie zainteresowań badawczych interdyscyplinarną współpracą na pograniczu medycyny, logopedii i pedagogiki specjalnej oraz rozszerzył je o kwestie komunikacji i funkcjonowania społecznego oraz psychospołecznych konsekwencji niepełnosprawności, co miało wpływ na moje późniejsze badania publikacje.

Od 2010 roku pełnię funkcję kierownika Centrum Diagnostyki, Leczenia i Terapii Autyzmu przy Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie, dzięki czemu mam możliwość ciągłej obserwacji systemowych zmian zachodzących w obszarze diagnostyki autystycznego spektrum zaburzeń oraz rosnącej liczby pacjentów. Doświadczenia te skierowały mnie w stronę badań nad zmianami populacyjnymi i polskimi standardami diagnostyki, terapii oraz systemów wsparcia, co ma swoje przełożenie na problematykę omawianą w mojej monografii.

Od 2015 roku przedmiotem moich zainteresowań badawczych pozostaje problematyka systematycznie rosnącej liczby diagnoz spektrum autyzmu, rozpatrywana w perspektywie nie w pełni rozstrzygniętych kwestii etiologicznych. Podczas praktyki klinicznej obserwowałam różnice w funkcjonowaniu osób z zaburzeniami tempa i rytmu rozwoju, które nie były możliwe do wyjaśnienia wyłącznie czynnikami środowiskowymi, ani psychologicznymi, w związku z czym zdecydowałam się rozszerzyć perspektywę badawczą o aspekty biologiczno-medyczne. Punktem wyjścia stały się dla mnie informacje uzyskiwane od rodziców dzieci z rozpoznanym autystycznym spektrum zaburzeń, na temat specyfiki diety ich dzieci, obfitującej w nabiał, mało zróżnicowanej, ubogiej jakościowo z jednoczesnym wskazaniem na nasilanie się zaburzeń behawioralnych po spożyciu konkretnych produktów. Dodatkowo wyniki badań laboratoryjnych często wykazywały niski poziom witaminy D3, który wpływa na zwiększoną drażliwość, problemy z koncentracją, pobudzenie psychoruchowe, nadwrażliwość sensoryczną, czy zaburzenia snu. Wszystkie te objawy dodatkowo nasilały trudności w szkole oraz zmniejszały efektywność prowadzonej terapii.

W latach 2015–2019 współpracowałam z interdyscyplinarnym zespołem badaczy reprezentujących nauki biologiczne i medyczne w celu głębszego zrozumienia uwarunkowań

funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, w kontekstach edukacyjnym i społecznym. Impulsem do rozpoczęcia tej współpracy były obserwacje kliniczno-pedagogiczne wskazujące na utrzymywanie się określonych trudności behawioralnych pomimo stosowanej terapii i innych działań pedagogicznych.

Efektem tej współpracy było sześć publikacji naukowych, w których przeanalizowane zostały wybrane biologiczne i biochemiczne uwarunkowania funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, w kontekście wykorzystania wniosków do tworzenia odpowiedniego dla nich wsparcia edukacyjnego i środowiskowego. W artykułach: „Influence of candidate polymorphisms on the dipeptidyl peptidase IV and μ-opioid receptor genes expression in aspect of the β-casomorphin-7 modulation functions in autism" (2015) oraz „Vitamin D Receptor Gene Polymorphisms Associated with Childhood Autism" (2017) zamieszczonych w czasopiśmie *Brain Sciences*, Volume 7, podjęto analizę wybranych uwarunkowań genetycznych, w tym genu receptora witaminy D, wskazując na ich możliwy związek z różnicami w funkcjonowaniu rozwojowym i behawioralnym osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Kontynuację tej problematyki stanowiły publikacje z 2019 roku: „Polymorphisms rs6313 and rs6314 in serotonin receptor gene (HTR2A) and serotonin concentration in autistic children", „Role of milk-derived opioid peptides and proline dipeptidyl peptidase-4 in autism spectrum disorders", „Serum cytokine levels in children with spectrum autism disorder: differences in pro- and anti-inflammatory balance" oraz „A novel concept of immunological and allergy interactions in autism spectrum disorders: molecular, anti-inflammatory effect of osthole". W pracach tych analizowano wybrane aspekty funkcjonowania układu serotoninergicznego, metabolicznego i immunologicznego, ujmując je jako element szerszego, biopsychospołecznego modelu rozumienia trudności rozwojowych u osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Realizowane w tym okresie badania nie stanowiły odejścia od pedagogiki, umożliwiły natomiast pogłębienie wiedzy poprzez włączenie perspektywy interdyscyplinarnej. Wprowadzenie do terapii konkretnych wytycznych dotyczących diety, suplementacji oraz określonych procedur diagnostycznych wpłynęło na poprawę w całościowym funkcjonowaniu osób z autystycznym spektrum zaburzeń poprzez wsparcie ich rozwoju edukacyjnego. Przeprowadzone badania i wdrożone na ich podstawie zmiany w procesie terapii, pozwoliły na konceptualizację wsparcia edukacyjnego osób ze spektrum autyzmu w modelu integrującym uwarunkowania biologiczne, środowiskowe i instytucjonalne, co pozostaje spójne z przyjętym przeze mnie kierunkiem badawczym.

Moim wkładem w prowadzone badania było zapewnienie wiedzy specjalistycznej dotyczącej funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, wiedzy z zakresu pedagogiki specjalnej, współtworzenie problematyki badawczej w uwzględnieniem rozwoju dziecka oraz analiza wyników na tle kliniczno-pedagogicznym. Udział w projektach związanych z badaniem potencjalnego wpływu wybranych czynników biochemicznych oraz czynników żywieniowych na dzieci z autystycznym spektrum zaburzeń miał za zadanie poszerzyć moją dotychczasową perspektywę. Obszar ten traktuję jako tło mojej działalności naukowej, będące istotnym doświadczeniem badawczym mającym na celu dodatkowe pogłębienie zrozumienia warunków funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń jako wieloczynnikowego zjawiska. Moje główne zainteresowania badawcze są niezmiennie zakorzenione w pedagogice specjalnej oraz edukacji inkluzyjnej i nie identyfikuję mojej tożsamości naukowej z osiągnięciami mierzalnymi wskaźnikami bibliometrycznymi, typowymi dla nauk medycznych, ani z paradygmatem badań biochemicznych.

W latach 2018–2019 w swoich badaniach skoncentrowałam się na możliwościach kształtowania systemu edukacji włączającej uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń w polskiej przestrzeni szkolnej. Obserwowałam wyraźną rozbieżność między deklarowanymi postulatami związanymi z inkluzyjnością, a rzeczywistymi trudnościami w funkcjonowaniu uczniów z autystycznym spektrum zaburzeń. Podczas praktyki zawodowej często napotykałam przypadki dzieci, które w szkołach tkwiły w poczuciu niezrozumienia, napięcia czy wykluczenia, pomimo teoretycznego objęcia wsparciem. Ich głos często pozostawał niesłyszany, a obowiązujące systemy opierały się głównie na perspektywie specjalistów, którzy skupiali się na własnej ekspertyzie, nie biorąc pod uwagę informacji od samych uczniów. Niezwykle istotna stała się dla mnie możliwość oddania głosu osobom bezpośrednio dotkniętych lukami w systemie, umożliwiająca uchwycenie doświadczeń ucznia z autystycznym spektrum zaburzeń w środowisku szkolnym. Sygnały dochodziły również ze strony nauczycieli, którzy wskazywali na niewystarczające narzędzia do interpretacji występujących zachowań oraz niedostateczny warsztat metod pracy z uczniami z autystycznym spektrum zaburzeń. Doświadczenie zawodowe umożliwiło mi rozpoznanie skali potrzeb w zakresie przygotowania kadr pedagogicznych do pracy z uczniami o szczególnych potrzebach edukacyjnych. Efektem badań prowadzonych w tym obszarze była wydana w formie monografii rozprawa doktorska pt. „Środowisko szkolne w narracjach uczniów z zespołem Aspergera" (2019), w której analizowałam przytaczane przez uczniów problemy adaptacyjne, jak też sposoby interpretacji relacji z rówieśnikami, strategie radzenia sobie w szkole oraz odbioru przez uczniów postaw prezentowanych przez pedagogów.

Pozwoliło mi to wyciągnąć wnioski, że do stworzenia prawdziwie inkluzyjnego środowiska nie wystarczą jedynie rozwiązania stricte organizacyjne, ale konieczne jest również zapewnienie poczucia bezpieczeństwa oraz wysokiej jakości tworzonych relacji.

Kolejnym przykładem interdyscyplinarnego podejścia jest publikacja, przygotowana we współpracy z dr. hab. Arkadiuszem Gut prof. UMK oraz Natalią Reszuta, „Who is a creative person? Conceptualisation of creativity by people with autism spectrum disorder" w czasopiśmie *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej* (2019), której celem była analiza sposobu, w jaki osoby z autystycznym spektrum zaburzeń rozumieją kreatywność. Badanie wykazało, że osoby w spektrum silnie akcentują znaczenie pasji i systematyczności, postrzegając twórczość jako proces wymagający zaangażowania oraz intensywnej koncentracji, mniejszą wagę przykładając natomiast do spontanicznej ekspresji. Wiele z tych osób wykorzystuje kreatywność jako formę funkcjonowania poznawczego, co dodatkowo podkreśla istotę angażowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń w tworzenie dotyczących ich badań oraz rozwiązań. Artykuł ten łączy perspektywę pedagogiczną oraz psychologiczną i ma istotne znaczenie dla dalszego rozwoju moich badań, ponieważ uwypuklił konieczność uwzględniania w toku projektowania rozwiązań i wsparcia bezpośredniej perspektywy osoby z autystycznym spektrum zaburzeń.

Na sposób realizacji i zakres podejmowanych przeze mnie badań wpłynęły także wcześniejsze oraz równolegle prowadzone szkolenia rodziców oraz kadr pedagogicznych. Realizowane działania szkoleniowe były ściśle powiązane z prowadzonymi badaniami nad narracjami osób z autystycznym spektrum zaburzeń, dotyczącymi ich doświadczeń edukacyjnych. Analiza tych narracji, konfrontowana z praktyką szkoleniową oraz refleksją nauczycieli i rodziców, pozwoliła mi na rozpoznanie rzeczywistych barier i zasobów środowiska edukacyjnego.

Połączenie badań empirycznych oraz pracy szkoleniowej umożliwiło wypracowanie rozwiązań przedstawionych w przywołanej wcześniej monografii pt. „Środowisko szkolne w narracjach uczniów z zespołem Aspergera" (2019), osadzonych zarówno w doświadczeniach uczniów, jak i w praktyce funkcjonowania placówek oświatowych.

Przeprowadziłam szkolenia w ponad 100 placówkach oświatowych w Olsztynie, obejmując nimi około 4000 nauczycieli zatrudnionych w żłobkach, szkołach podstawowych i ponadpodstawowych oraz na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, a także około 200 rodziców dzieci z niepełnosprawnościami.

Moja aktywność zawodowa skupia się przede wszystkim na działalności naukowo-badawczej, którą dodatkowo uzupełniam pracą dydaktyczną w charakterze wykładowcy

akademickiego początkowo w Olsztyńskiej Szkole Wyższej w latach 2006 oraz 2009-2010, a następnie od 2015 roku - w Akademii Nauk Społecznych w Elblągu, a także od roku 2003 na Uniwersytecie Gdańskim. Możliwość kształcenia przyszłych terapeutów, pedagogów oraz specjalistów w pracy z osobami z niepełnosprawnościami stała się istotną podwaliną mojej refleksji nad przekładaniem wiedzy oraz wyników badań na praktykę edukacyjną.

Rozwój mojej aktywności zawodowej opierał się na systematycznym identyfikowaniu nowych problemów badawczych i podejmowaniu kolejnych projektów empirycznych. Rozpoczęta analiza procesu diagnostyki i terapii naturalnie zaczęła uwzględniać tematy systemu edukacji, aby następnie rozszerzyć się również o krajowe aspekty prawne, organizacyjne oraz społeczne wsparcia osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Wraz ze zdobywanym doświadczeniem coraz bardziej oczywiste stawało się, że jedynie podejście interdyscyplinarne, skupiające wszystkie systemy otaczające pacjenta oraz analizujące każdy przypadek z wielu perspektyw, jest w stanie rozwiązać problemy, na które nie działa wyłącznie dobór odpowiednich metod terapeutycznych. Wyniki prowadzonych przeze mnie badań na bieżąco wdrażałam do pracy diagnostycznej, terapeutycznej oraz szkoleniowej, co umożliwia stały rozwój i usprawnianie procesów wsparcia dzieci oraz dorosłych z autystycznym spektrum zaburzeń oraz ich rodzin.

Cała moja aktywność naukowa oraz zawodowa tworzy metodologicznie spójną całość łącząc działania badawcze, diagnostyczno-terapeutyczne oraz edukacyjne. Obszary te pozostają we wzajemnym powiązaniu i tworzą spójny model pracy ukierunkowany na poprawę jakości życia osób ze spektrum autyzmu, a zarazem na systemowe doskonalenie i rozwój rozwiązań wspierających tę grupę społeczną.

6. **Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.**

Aktywność dydaktyczna, organizacyjna oraz popularyzatorska jest w moim odczuciu integralną częścią rozwoju, zarówno naukowego, jak i zawodowego. Już od pierwszych lat mojej kariery z powodzeniem łączę działalność badawczą z czynną praktyką kliniczną oraz kształceniem kadr pedagogicznych a także rodziców pacjentów. Dużą wagę przywiązuję przede wszystkim do aspektu przekazywania oraz popularyzowania wiedzy nie tylko w środowiskach akademickich, ale też w praktyce instytucjonalnej, czy podczas mniej formalnych zgromadzeń.

Członek zarządu/współpraca z otoczeniem zewnętrznym:

W ramach swojej działalności pracuję również w zespołach specjalistycznych oraz organizacjach związanych z procesami diagnozy, terapii oraz wsparcia osób

z niepełnosprawnościami. Dzięki pełnieniu funkcji zarządczych oraz członkowskich mogę współtworzyć procedury edukacyjno-diagnostyczno-terapeutyczne, oraz inicjować konkretne rozwiązania systemowe dla osób z niepełnosprawnością, w tym osób z autystycznym spektrum zaburzeń. Ten aspekt sprzyja towarzyszącej mi od początku myśli o potrzebie budowania modelu współpracy opartego na łączeniu wielu perspektyw. Jestem członkiem Zespołu Eksperckiego Pedagogiki Specjalnej przy Sekcji Pedagogiki Specjalnej Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk w kadencji 2024-2027. Podejmowane działania mają wpływ na rozwój pedagogiki specjalnej jako dyscypliny naukowej oraz kierunku kształcenia, ale również na umacnianie jej roli w obszarze praktycznym na terenie Polski oraz za granicą.

Jestem również członkiem międzynarodowej organizacji Autism-Europe, której celem jest wspieranie praw osób z autyzmem oraz poprawa jakości ich życia, m.in. poprzez podnoszenie świadomości publicznej na temat zagadnień związanych z autystycznym spektrum zaburzeń. Nieprzerwanie od 2016 roku pełnię funkcję członka zarządu Stowarzyszenia „Pomoc i Wsparcie Dzieciom w Chirurgicznym Szczękowo-Twarzowym i Rekonstrukcyjnym Leczeniu Wad Twarzoczaszki", które to stowarzyszenie zajmuje się szeroko pojętą pomocą medyczną i rehabilitacyjną, mając na celu poprawę jakości życia pacjentów oraz ich integrację społeczną. Aktywnie uczestniczę we wsparciu dzieci z wadami twarzoczaszki oraz ich rodzin w procesach edukacji inkluzyjnej, terapii oraz rehabilitacji.

Praktyka kliniczna:

Kieruję poradnią Centrum Diagnozy, Leczenia i Terapii Autyzmu oraz Poradnią Zdrowia Psychicznego dla Dzieci w Wojewódzkim Specjalistycznym Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie. Wieloletnia praca w poradniach specjalistycznych umożliwia mi stałe konfrontowanie wiedzy teoretycznej z realnymi potrzebami pacjentów oraz ich rodzin. Nie traktuję praktyki klinicznej jedynie jako obszaru swojej działalności zawodowej, ale również jako źródło rzeczywistych problemów badawczych oraz przestrzeń na weryfikację wyciąganych wniosków oraz wypracowanych rozwiązań.

Jestem również neurologopedą w Wojewódzkim Szpitalu Dziecięcym w Olsztynie. Współpracuję z logopedami oraz innymi neurologopedami pracującymi z osobami z wadami ortognatycznymi, wadami twarzy i czaszki, gdzie interdyscyplinarne podejście jest niezwykle ważnym elementem procesu leczenia, mającego na celu poprawę jakości życia pacjentów oraz optymalizację rezultatów terapeutycznych bezpośrednio przekładających się na efekty edukacji. Moim wkładem jest diagnoza oraz wdrażanie kompleksowych, indywidualnie dobranych procedur terapeutycznych.

Szkolenia:

Ważnym elementem mojego rozwoju jest stałe podnoszenie kwalifikacji, co robię m.in. poprzez udział w stażach i szkoleniach specjalistycznych czy projektach badawczych, dzięki czemu utrzymuję swoją wiedzę na aktualnym i wysokim poziomie oraz stale rozszerzam perspektywę. Posiadam aktualny certyfikat zawodowy Polskiego Związku Logopedów nr 01131/14/0044/2016 potwierdzający kwalifikacje zawodowe logopedy.

W październiku 1998 r. uczestniczyłam w szkoleniu prowadzonym przez zespół terapeutów Fundacji Synapsis „Podstawy diagnozowania oraz prowadzenia terapii i edukacji dzieci z autyzmem". 18 maja 2000 r. ukończyłam kurs prowadzenia pracy edukacyjno-terapeutycznej z rodzicami wg metody Carol Sutton „Jak radzić sobie z trudnymi zachowaniami u dzieci". W latach 1999-2001 ukończyłam przy Fundacji Synapsis „Studium Pomocy Dzieciom z Autyzmem i ich Rodzinom", skupiające się na diagnozie oraz metodach terapeutycznych i edukacyjnych dziecka z autystycznym spektrum zaburzeń, jak też jego sytuacji i ocenie dojrzałości w rodzinie oraz placówkach szkolnych. W kwietniu 2005 r. odbyłam 35 godzinne szkolenie pierwszego stopnia pt „Neurobiologiczne podstawy integracji sensorycznej".

2 grudnia 2007 r. brałam udział w II Międzynarodowym Sympozjum Naukowym „Wczesna interwencja behawioralna dzieci z autyzmem – badania naukowe", podczas którego badania prezentowali przedstawiciele m.in. Princeton Child Development Institute. W październiku 2009 r. uczestniczyłam w międzynarodowym seminarium „Alkoholowy zespół płodowy (FAS) – wyzwanie diagnostyczne, terapeutyczne i społeczne" poświęconym systemom opieki nad dziećmi z FAS oraz układom nerwowym matki i płodu w warunkach zatrucia alkoholem.

26 kwietnia 2014 r. wzięłam udział w sympozjum naukowym „Dziecko niepełnosprawne – aspekt medyczny i społeczny". W lipcu 2014 r. uczestniczyłam w „Praktycznych warsztatach wykorzystania Metody Krakowskiej w pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych" oraz w warsztacie „Stymulacja mechanizmów lewopółkulowych – usprawnienie pracy lewej półkuli mózgu". W 2015 roku wzięłam udział w warsztatach „Programowanie języka dla dzieci z zaburzeniami komunikacji (niesłyszących, autystycznych, z afazją).

14 kwietnia 2018 r. wzięłam udział w szkoleniu „ADHD, autyzm – zadania dla pediatry" organizowanym przez Polskie Towarzystwo Pediatryczne.

W styczniu 2021 r. brałam udział w szkoleniu „Jak nauczać o dostępności i sposobach ich zapewnienia" organizowanym w ramach projektu „Zawodowe Zrozumienie Niepełnosprawności". W lutym tego samego roku odbyłam szkolenie „Metody statystyczne w badaniach społecznych", dotyczące analizy danych, wnioskowania statystycznego czy analizy współzależności zjawisk.

W dniach 21-23 maja 2022 r. wzięłam udział w konferencji szkoleniowej „Autyzm. Ewolucja" z udziałem prof. Tony'ego Attwood'a, trwającej łącznie 25 godzin zegarowych.
Na przełomie października oraz grudnia 2023 r. ukończyłam kurs doskonalący „Szkolenie wprowadzające w problematykę klasyfikacji ICD-11 dla pracowników podmiotów leczniczych" organizowany przez Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego Szkoły Zdrowia Publicznego.

3 marca 2024 r. uczestniczyłam w szkoleniu „Organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej wszystkim dzieciom/uczniom z uwzględnieniem zróżnicowania ich potrzeb", a 16 marca ukończyłam szkolenie „Jak wdrażać Standardy Ochrony Małoletnich" organizowane przez Stowarzyszenie ARKA. 18 października 2024 r. wzięłam udział w kursie „Wędzidełko języka – anatomia, funkcja oraz ocena czynnościowa w terapii zespołowej". 7 listopada tego samego roku uczestniczyłam w wojewódzkiej konferencji naukowo-szkoleniowej „Choroby przenoszone drogą płciową – wiedza, edukacja, profilaktyka".

Projekty naukowe:

W latach 2015-2018 uczestniczyłam w projekcie naukowym Narodowego Centrum Nauki dotyczącym m.in. rozumienia i społeczno-kulturowych uwarunkowań potocznych teorii umysłu i mindreadingu. Pełniłam rolę ekspercką w zakresie społecznych i środowiskowych uwarunkowań procesów poznawczych i emocjonalnych oraz rozwoju poznania społecznego, wspierałam koordynację badań nad dziećmi, jak również współtworzyłam artykuł dotyczący społecznej sytuacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń w Polsce oraz w Chinach.

Od listopada 2018 do kwietnia 2021 pracowałam w roli eksperta wiodącego w międzynarodowym projekcie „ChildIN" realizowanym w ramach Projektu Erasmus+. Celem głównym projektu było wypracowanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie szkoleń europejskich opiekunów dzieci ze spektrum autyzmu. Najważniejszym efektem projektu było wprowadzenie do Zintegrowanego Rejestru Kwalifikacji w Polsce nowej kwalifikacji: opiekun/ka dziecka w spektrum autyzmu, która jest obecnie w trakcie procedowania. Podstawowymi rezultatami projektu były: wypracowanie ram kompetencji niezbędnych dla opiekunów, Internetowa Baza danych www.childin.eu/database, zawierająca listę przydatnych

zasobów i służąca do podejmowania przez odbiorców dalszych inicjatyw oraz opracowanie modułów szkoleniowych obejmujących kompetencje i umiejętności wymagane do radzenia sobie ze specjalnymi potrzebami dzieci. Jednym z efektów projektu były rekomendacje do zmian systemowych związanych z profesjonalizacją opieki nad dziećmi oraz aktywną integracją osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Z ramienia samorządu województwa warmińsko-mazurskiego należę do Europejskiej Sieci Współpracy Regionów w zakresie Badań i Innowacji ERRIN. Sieć umożliwia wymianę wiedzy, międzyregionalną współpracę, realizację projektów oraz rozwijanie potencjału badawczo-innowacyjnego, wzmacniając konkurencyjność placówek terapeutycznych oraz leczniczych.

Staże:

Od listopada 2023 r. do marca 2024 r. odbyłam staż naukowy realizowany w ramach działań naukowych, konsultacyjnych oraz szkoleniowych organizowanych przez Katedrę Kognitywistyki na wydziale Filozofii i Nauk Społecznych w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Staż miał na celu zgłębienie interdyscyplinarnej perspektywy badawczej w obszarze komunikacyjnych i poznawczych uwarunkowań funkcjonowania osób z autystycznym spektrum zaburzeń, jak również doskonalenie kompetencji metodologicznych związanych z badaniami nad narracją oraz przetwarzaniem informacji. Istotnym punktem stażu był także rozwój współpracy naukowej pomiędzy badaczami reprezentującymi kognitywistykę oraz nauki społeczne.

Rezultatem stażu było poszerzenie podstaw teoretycznych prowadzonych badań o perspektywę kognitywną oraz uściślenie założeń metodologicznych związanych z analizą procesów komunikacyjnych. W efekcie wypracowałam kierunek kolejnych projektów badawczych, a zdobyte doświadczenie umożliwiło mi rozwój koncepcji kompleksowego wsparcia osób z autystycznym spektrum zaburzeń.

Recenzje w czasopismach naukowych

Cyklicznie poddaję ocenie artykuły badawcze, teoretyczne oraz przeglądowe z dziedziny w której się specjalizuję. W latach 2022-2023 zrecenzowałam osiem artykułów opublikowanych w czasopiśmie *Children, International Journal of Environmental Research and Public Health* oraz kolejnych dziewięć artykułów opublikowanych w czasopiśmie *Children, Brain Sciences, Journal of Clinical Medicine, International Journal of Environmental Research and Public Health*, a następnie w 2025 r. dwa manuskrypty do czasopisma *Seminare. Learned Investigations*.

Przeprowadzone szkolenia:

Istotnym obszarem mojej aktywności zawodowej jest działalność szkoleniowa i edukacyjna skierowana do nauczycieli, specjalistów oraz rodziców dzieci z niepełnosprawnościami. Pierwsze działania szkoleniowo-edukacyjne podejmowałam w 2007 r., równolegle ze ścieżką naukową.

Praca z wymienionymi wyżej grupami umożliwiła mi stworzenie ważnej przestrzeni do identyfikacji problemów praktyki edukacyjnej oraz formułowania pytań badawczych, które następnie rozwijałam w projektach naukowych. Wraz z rozwojem podejmowanych przeze mnie badań prowadzone szkolenia stały się jednocześnie obszarem implementacji wypracowanych rozwiązań, umożliwiając ich odniesienie do rzeczywistych warunków funkcjonowania placówek oświatowych. Aktywność ta pozostaje zatem spójna z podejmowanymi przeze mnie badaniami i wpisuje się w proces systemowego łączenia refleksji naukowej z praktyką edukacyjną. W latach 2005-2006 prowadziłam w Zespole Placówek Edukacyjnych w Olsztynie zajęcia logopedyczne w ramach „Punktu konsultacyjno-wspierającego dzieci i młodzież niepełnosprawną oraz ich rodziny" oraz programu „PARTNER".

Od 2007 r. współpracowałam z Wydziałem Zdrowia i Polityki Społecznej Urzędu Miasta Olsztyna przy realizacji programów edukacyjnych dla kadr pedagogicznych w Olsztynie, którego pierwszym rezultatem był program edukacyjny „Nauczycielu, masz dziecko z Zespołem Aspergera w swojej klasie", który w 2007 r. objął swoim zasięgiem ok. 800 nauczycieli z 19 szkół podstawowych, a w 2009 r. – 400 nauczycieli z 16 gimnazjów. Następnie w 2008 r. dla około 400 pedagogów z 30 olsztyńskich przedszkoli realizowałam program edukacyjny „Diagnoza i opieka przedszkolna nad małym dzieckiem z całościowymi zaburzeniami rozwoju". Później, w 2010 r., niemal 1000 nauczycieli z 16 placówek ponadgimnazjalnych (w tym 10 liceów ogólnokształcących, 3 technika i 3 zasadnicze szkoły zawodowe w Olsztynie) wzięło udział w realizowanym przeze mnie projekcie „Program edukacyjny dla kadry pedagogicznej na szczeblu ponad gimnazjalnym z zakresu całościowych zaburzeń w rozwoju dzieci".

W 2011 r. dla kadry pedagogicznej 16 przedszkoli oraz ok. 500 rodziców dzieci uczęszczających do tych przedszkoli prowadziłam cykl warsztatów i wykładów „Czy to już nadruchliwość psychoruchowa, a może tylko norma w rozwoju dziecka – jak rodzic może sobie radzić, czy coś poradzić może nauczyciel?", który kontynuowany był w 2012 r, tym razem obejmując ponad 1000 rodziców dzieci oraz ok. 150 nauczycieli z 16 olsztyńskich szkół podstawowych. Rok później, w 2013 roku, przeprowadziłam w żłobkach oraz miejskich

placówkach oświatowych wykłady i warsztaty „Program edukacyjny dla kadry pedagogicznej na szczeblu przedszkolnym, szkolnym podstawowym, gimnazjalnym i licealnym z zakresu całościowych zaburzeń w rozwoju dzieci", w ramach którego w ośmiu olsztyńskich żłobkach prowadziłam dla ok. 150 rodziców i 50 członków kadry szkolenie pt. „Opieka nad dzieckiem z opóźnionym rozwojem mowy – czy to już czas na pomoc?", w siedmiu szkołach podstawowych – „Zespół Aspergera – diagnoza, leczenie, terapia, funkcjonowanie w szkole". W ramach tego samego cyklu, 9 października 2013 r., z okazji Światowego Dnia Zdrowia Psychicznego przeprowadziłam skierowany do rodziców wykład otwarty pod tytułem „Całościowe zaburzenia w rozwoju dzieci". W 2014 r. w ramach kontynuacji „Programu edukacyjnego dla kadry pedagogicznej na szczeblu opieki nad dzieckiem do lat 3 z zakresu całościowych zaburzeń w rozwoju dzieci" prowadziłam w czterech żłobkach miejskich wykłady i warsztaty „Mądra gra i zabawa podstawą prawidłowego rozwoju dzieci". 8 maja 2015 r. wygłosiłam prelekcję i przeprowadziłam szkolenie dla pracowników Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego w Olsztynie na temat „Funkcjonowanie osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju".

6 lutego 2018 r. wygłosiłam wykład „Interdyscyplinarny model opieki nad dzieckiem z wadą rozwojową twarzoczaszki" w ramach seminarium „Dbając o rozwój mowy dziecka" podczas obchodów Europejskiego dnia logopedy w Instytucie Pedagogiczno-Językowym PWSZ w Elblągu. 26 marca tego samego roku wystąpiłam w „Spotkaniu z ekspertem" w Klubie Aktywnej Rodziny PAJACYK, podczas którego przekazywałam uczestnikom wiedzę z zakresu logopedii.

Konferencje

Istotnym obszarem mojej aktywności zawodowej jest popularyzacja wiedzy, upowszechnianie wyników badań oraz współtworzenie przestrzeni do dialogu między środowiskami akademickimi, pedagogicznymi oraz medycznymi. W latach 2017-2025 aktywnie uczestniczyłam w wielu konferencjach, prezentując wyniki badań, których jestem autorką lub współautorką, ale również przedstawiając praktyczne rozwiązania wypracowane na styku edukacji oraz diagnozy. Czynny udział w wydarzeniach jest w moim odczuciu integralną częścią stałego rozwoju własnego oraz całej dyscypliny.

- *Konferencja:* Interdyscyplinarne konteksty pedagogiki specjalnej – Miejsce Innego we współczesnej refleksji naukowej (Poznań, 19-20 kwietnia 2017) „Środowisko szkoły w narracjach uczniów z zespołem Aspergera – wnioski z badań"
- *Dyskursy pedagogiki specjalnej* (Gdańsk, 10-12 maja 2017) „Niepełnosprawność wobec zmiany - zmiany wobec niepełnosprawności",

- *Konferencja: O inkluzji i wykluczaniu - środowiska włączające w perspektywie pedagogiki specjalnej i pedagogiki społecznej* (Warszawa, 22-23 marca 2018) Referat z dr Beatą Antoszewską „Uczeń z niepełnosprawnością a inkluzja. Wymiar teoretyczny i praktyczny pracy nauczycieli w szkole przyszpitalnej" w ramach sekcji „Rola nauczyciela w integracji i inkluzji społecznej"
- *Polskie Towarzystwo Pediatryczne: ADHD, Autyzm, zadania dla pediatry* (Olsztyn, 14 kwietnia 2018)
- *XV Konferencja naukowa „Bilans zysków i strat. Oblicza inkluzji społecznej i edukacyjnej osób z niepełnosprawnością – od ideologii do codzienności"* (Ustroń, 16-17 kwietnia 2018) Referat „Szkoła przyszpitalna w procesie inkluzji. Doświadczenia kadry pedagogicznej"
- *Konferencja: „Horyzonty pedagogiczne" - Od (nie)pełnosprawności do różnorodności. W poszukiwaniu optymalnych rozwiązań w edukacji, rehabilitacji i wsparciu* (Olsztyn, 5-6 czerwca 2018) Referat „Protokół postępowania wobec osoby z Autystycznym Spektrum Zaburzeń jako rozwiązanie diagnostyczno-rehabilitacyjno-edukacyjne."
- *Konferencja: Interdyscyplinarne konteksty pedagogiki specjalnej* (Poznań-Obrzycko, 24-25 kwietnia 2019)
- *Konferencja: Po drugiej stronie lustra-nowe spojrzenie na autyzm* (15 czerwca 2019) „Interdyscyplinarny proces diagnostyczno-rehabilitacyjno-edukacyjny w autystycznym spektrum zaburzeń protokół postępowania"
- *Konferencja: (Re)konstrukcje pedagogiki akademickiej - troski, nadzieje, perspektywy* (Olsztyn, 12–13 września 2019). Referat „Interdyscyplinarny kontekst pedagogiki specjalnej w aspekcie kształcenia"
- *X Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny*: *Pedagogika i edukacja wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii* (Warszawa, 18-20 września 2019)
- *13sty Międzynarodowy Kongres Autism Europe* (Kraków, 7-9 października 2022)
- *Konferencja: Edukacja włączająca - wyzwaniem nowoczesnej szkoły* (Nowy Dwór Gdański, 22 września 2022) „Ekonomiczny wymiar edukacji włączającej"
- *International Interdisciplinary Scientific Conference: Acceptance, Participation, Social Solidarity – interdisciplinary challenges in creating of community for all* (Warszawa, 15 grudnia 2022)

- *II Konferencja: Edukacja w codzienności – Uczniowie z autyzmem w tym z zespołem Aspergera w szkole/placówce ogólnodostępnej* (Elbląg, 23 listopada 2023) „Autystyczne Spektrum Zaburzeń w narracji medialnej versus procedury diagnostyczne”
- *Konferencja: W przestrzeni niepełnosprawności - oblicza przemian* (Międzyzdroje, 22-24 maja 2024)
- *XII Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny. Człowieczeństwo jako problem pedagogiki i zadanie wychowania* (Olsztyn, 16-18 września 2025) Referat „Ilościowy wzrost populacji osób z autystycznym spektrum zaburzeń wyzwaniem diagnostycznym, edukacyjnym i systemowym”

7. **Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.**

Otrzymałam Odznakę Honorową za Zasługi dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego, która jest samorządowym odznaczeniem wyróżniającym postawy i zasługi wykraczające poza podstawowe obowiązki zawodowe oraz zapewniające konkretne korzyści na mieszkańców Warmii i Mazur.

9 października 2018 r. otrzymałam nominację w olsztyńskim konkursie rozwoju i inspiracji Baba Fest 2018 - dla kobiet działających bezinteresownie na rzecz innych.

Małgorzata Moszyńska
/dokument podpisany elektronicznie/

(podpis wnioskodawcy)

Bibliografia

Hartmut R., Przyspieszenie, wyobcowanie, rezonans. Projekt krytycznej teorii późnonowoczesnej czasowości, Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk, 2020.

Śliwerski B., Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości, Kraków, 2020.

Moszyńska M., Uczeń z zespołem Aspergera w aspekcie środowiska szkoły ogólnodostępnej w narracji własnej oraz w opiniach nauczycieli, Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej, 2018, nr 30, s.249-258.